30 maart 1916

De vastenbrief van kardinaal Mercier.

De Tijd is in staat gesteld de volledige tekst van de vastenbrief van kardinaal Mercier, die het geschil met gouverneur-generaal von Bissing heeft uitgelokt, openbaar te maken.

Na te hebben gezegd, dat overal bij zijn heen- en terugreis in Zwitserland en in Italië de naam “Belg” met toejuichingen is begroet, gaat kardinaal Mercier voort:

Zelfs in de veronderstelling, dat de einduitslag van de reuzenstrijd, op dit ogenblik in Europa en in Klein-Azië geleverd, nog onzeker zou zijn, - één feit staat vast voor de beschaving en de geschiedenis: de zedelijke zegepraal van België. Samen met uw koning en uw regering, hebt ge voor het vaderland toegestemd in een onmetelijk offer. Om uw erewoord gestand te blijven; om te bevestigen, dat, in uw schatting, het recht boven alles gaat, hebt ge uw goederen, uw haardsteden, uw zonen, uw echtgenoten opgeofferd, en na achttien maanden dwang blijft ge, evenals de eerste dag, fier over hetgeen ge gedaan hebt; de heldenmoed komt u zo natuurlijk voor, dat ge er niet eenmaal aan denkt er voor uzelf roem uit te trekken; had u echter, zoals wij, onze grenzen kunnen overschrijden en het Belgisch vaderland op afstand aanschouwen, dan had u het volk gehoord, “de mensen op straat”, zoals de Engelsen dat uitdrukken. Ik wil zeggen, de arbeider, de kleine beambte, de vrouw uit de volksklasse. Had u de getuigenissen opgetekend, in woord en in schrift afgelegd door hen, die met gezag de voorname maatschappelijke krachten vertegenwoordigen, de staatkunde, de godsdienst, dan zou u beter de grootmoedigheid van uw houding beseffen, en zelfs, geloof ik, van hoogmoed hebben gerild.

De vurigste uitdrukkingen van de eerbied, de bewondering, de verering voor de zedelijke grootheid, voor de zielenadel, voor het kalme en vastberaden geduld van het Belgische volk, kwamen tot ons uit steden en dorpen van Zwitserland, Italië, Spanje, Frankrijk en Engeland, en klommen, door de geestdrift gedragen, tot hen in wie de vaderlandsliefde wordt belichaamd, - onze vorsten, de regering, de geestelijkheid, ons dapper leger.

Wat ons betreft, wij hebben steeds alle huldebetoon, welk ons te beurt viel, op u overgebracht, want een inwendige stem herhaalde ons gedurig dat gij het zijt, die, door uw taaie lijdzaamheid, dit huldebetoon verdiende en het ons had verworven.

Telkens het ons gegund was een tijdje na te denken, zegenden wij de voorzienigheid, die zoveel weg aan de openbare mening had doen afleggen.

Ge weet nog wat wij u, vijftien maanden geleden, zegden: hooggeplaatste lieden, die de gebeurtenissen uit een meer verheven standpunt hadden moeten beoordelen, gingen soms zo ver te zeggen: Maar wat hoefde toch België zich zo tot slachtoffer te maken voor de verdediging van zijn grondgebied? Ware een verzet met woorden niet voldoende geweest en had dit aan het land de verwoestingen niet gespaard, welke het tot één duim van zijn ondergang leidden? Die taal had mij verontwaardigd, zegde ik u, en meermaals, aangedreven door een gevoel van inwendig verzet, had ik mijn verontwaardiging lucht gegeven.

Welnu, die taal heb ik uit niemands mond meer vernomen.

Het zedelijk peil der onzijdige of vroeger onzijdige volkeren is bijgevolg gestegen. De geest van opoffering wordt begrepen. Hij

wordt gehuldigd. Zij weten het u dank. Ge wordt bewonderd. Uw geslacht is met luister de geschiedenis ingetreden.

Is dat, mijn broeders, geen verovering, en zijt gij niet, in de maat waarin de zedelijke goederen de stoffelijke te boven gaan, de roemrijkste veroveraars?

Ik weersta er niet aan, op de huidige toestand het woord van onze heer in zijn evangelie toe te passen: “Wat zou het de mens laten het heelal te winnen, indien hij daarvoor de eeuwige belangen van zijn ziel moest prijsgeven?”

O ja, ge weent, ik weet het; de rouw strekt zich uit, harten van moeders, van echtgenoten, van verloofden zijn verbrijzeld; mensenlevens vallen op de oevers van de IJzer; de gevangenschap van de natie op haar eigen grondgebied blijft jammerlijk voortduren; ons geldwezen staat onder de druk der schulden; onze nijverheid en onze handel liggen stil: dat alles weet ik, en ge kent mij genoeg, denk ik, om overtuigd te blijven, dat ik er om lijd, omdat het u doet lijden. Maar, wat zijn eigenlijk die smarten van één dag, ten overstaan van de eeuwigheid, waar wij allen, vroeg of laat, ons ware leven moeten leven? Wat geeft, alles ingezien, een voorspoedige uitslag op aarde, welke zou bekomen worden ten koste van het eeuwig geluk? Wat is, daarentegen, een kortstondige droefheid, een voorbijgaande hartsverbrijzeling, een menselijker wijze gesproken vroege dood, met het vooruitzicht, dat hiernamaals het geluk zonder einde is, zonder schaduw, voor de christelijke huisgezinnen, die, omdat zij op deze wereld gezamenlijk christelijk geleefd en zich als ware christenen tot het sacrificie aangemoedigd hebben, zich weldra en voor eeuwig zullen terugvinden, verenigd in de schoot van God in de hemel?

Eens, dat ik op weg was naar de basiliek van de heilige Paulus buiten de muren, om voor uw intentie de bedevaart te doen, welke ik u voor mijn heenreizen had beloofd, bezocht ik de basiliek van de heilige Sebastianus en vond ze versperd met steenhopen, herkomstig van de opgravingen, welke men daar aan het verrichten was. De oudheidkundigen, die de werken leidden, hadden verschillende opschriften opgedolven. Een van die opschriften trof mij in het bijzonder, en ik droeg er, voor u, de herinnering aan mede. Zij luidde: "Et nos in Deo omnes. En wij, wij bevinden ons allen in God!"

Dit weze ook de leuze van onze hoop; moge zij onze moed onwankelbaar houden: "Et nos in Deo omnes. Allen samen in God!"

Een dag zal aanbreken, dat wij niet langer meer wenen, niet langer meer gescheiden zijn, dat het huisgezin opnieuw zal worden verenigd om nooit meer uiteen te gaan. Laten wij nog meer aan de hemel dan aan de aarde denken. Laten wij reeds naar de geest daar leven, volgens het woord van de heilige Paulus tot de christenen van Philippi: "Nostra autem conversatio in cosio est". De christen is een reiziger en zijn haardstede is de hemel.

Gij zult niet ontkennen dat ik u nooit mijn angst verborg. Ik heb u de vaderlandsliefde aangepredikt, omdat zij een vertakking is van de hoofddeugd van het christendom, - de liefde. Doch, van in den beginne heb ik u laten vermoeden, dat, naar mijn bescheiden voorgevoel, onze beproeving langdurig zou zijn, en dat het voordeel zou behoren aan de natiën, die er het taaiste geduld aan besteden.

De overtuiging – natuurlijk en bovennatuurlijk gesproken – van onze eindzegepraal is, dieper dan ooit, in onze ziel geworteld. Had zij, overigens, kunnen worden aangetast, de stellige verzekeringen van niet weinige belangloze en aandachtige toeschouwers van de algemene toestand, namelijk uit Noord- en Zuid-Amerika, die mij hun

mening deden aankleven, zouden die overtuiging in mij terug hebben bevestigd.

Wij zullen de bovenhand hebben: twijfel er niet aan: maar wij zijn nog niet aan het einde van ons lijden.

Frankrijk, Engeland, Rusland hebber er zich toe verbonden geen vrede te sluiten, zolang België zijn volkomen onafhankelijkheid niet heeft heroverd en ruimschoots wordt schadeloos gesteld. Italië trad op zijn beurt de overeenkomst van Londen bij.

De toekomst is niet twijfelachtig voor ons.

Maar wij moeten haar voorbereiden.

Dit zullen wij, door in ons de deugd van verduldigheid en de geest van offervaardigheid te onderhouden. “Handel manhaftig, en houd uw hart sterk” zegt de psalmist, “door uw hoop te stellen in God’ “Viriliter agite et confortetur cor vestrum omnes qui speratis in Domino”.

Bewaar een volstrekt geloof in de voorzienigheid: zij waakt over hen, die eerbied koesteren voor het rijk Gods en voor de gerechtigheid. Wat er ook komt, twijfel nooit aan haar. Op geen tijdstip van mijn leven heb ik zo goed als op mijn jongste reis waargenomen, hoe haar handeling de geringste omstandigheden doordringt, de voorvallen in schijn zonder de minste betekenis, de gebeurtenissen, welke aan onze menselijke berekeningen meest vreemd zijn. “Bemin de goede God”, zegde de heilige Paulus, “en wees verzekerd, dat al wat zal gebeuren tot uw voordeel zal keren.”

Zijn wij allen niet steeds, meer dan de lelie op het veld en het vogeltje op de tak, in de hand van de allerhoogste?

Maak uw plannen, richt uw batterijen, regel uw bewegingen; het blijft steeds waar, dat de mens wikt en God beschikt.

“Niet een groot leger is het,” zegt de psalmist, “dat de koning behoedt; het paard is onmachtig het behoud te verzekeren: zijn kracht is geen waarborg voor onze ontzetting … Wij hopen in de Eeuwige; Hij is onze hulp en ons schild.”

Beeld u een oorlogvoerende natie in, verzekerd van haar legerkorpsen, van haar schietvoorraad, van haar bevelvoerders, op weg naar de zegepraal: God laat in de gelederen de kiemen van een besmettelijke ziekte zich voortzetten, en op hetzelfde moment worden de gunstige vooruitzichten teleurgesteld.

31 maart 1916

Kardinaal Mercier.

Havre, 30 maart. In tegenspraak met een bericht uit Italiaanse bron verklaart de Belgische regering dat er geen onderhandelingen met het Vaticaan zijn begonnen om kardinaal Mercier hier te installeren

1 april 1916

Uit België – Verordeningen.

Onze correspondent schrijft uit Brussel op 19 dezer:

Een verordening van de gouverneur-generaal beveelt aangifte te doen van alle elektromotoren, stroomverwekkers, vervormers en motorgeneratoren, transformatoren, schakeltoestellen, automaten, veiligheids-, aanzet- en regeltoestellen, enz. Deze aangifte moet voor 25 dezer geschieden met nauwkeurige opgave van soort, kracht, spanning, bouw en dergelijke, benevens of deze voorwerpen in voorraad of opgesteld zijn.

Verder wordt bekend gemaakt, ter toelichting der verordening betreffende het verbod om oliën en vetten, die tot menselijke voeding geschikt zijn, tot bedrijfsdoeleinden te gebruiken, dat onder deze categorie begrepen worden: olijfolie, lijnolie, raapolie, papaverolie, palmolie, okkernootolie, cacaoboter, kokosnootboter: verder boter, smout, margarine, premier jus, kunstvet, rundvet, schapenvet, reuzel, smoutolie. In twijfelachtige gevallen beslist de Oelzentrale.

Invoerverbod.

Onze correspondent schrijft uit Brussel op 19 dezer:

Een nieuwe verordening is de vroegere bepalingen inzake vervoer van goederen binnen het generaal-gouvernement komen vervangen en aanvullen, zodat nu van de volgende artikelen invoer verboden is:

Levensmiddelen: zout, sacharine.

Dierlijke stoffen: huiden, pelswerk en pelserijwaren, ruw, toebereid en verwerkt, handschoenen en marokijnwaren, ruw ivoor, vogelveren.

Delfstoffen: stenen, marmer en albast, ruw en verwerkt, cement en gips, ruw en verwerkt.

Plantaardige stoffen: hout beneden de 2 cm dikte tot vervaardigen van weeldeartikelen.

Verschillende stoffen: vlechten en andere artikelen voor het vervaardigen van hoeden, vlechten en allerlei andere artikelen in stro, biezen, gras, brem, schors, vezels en palmen of in paardenhaar.

Reukwerk: alle reukwerk met of zonder alcoholgehalte, de reukzepen inbegrepen.

Scheikundige voortbrengselen: vloeibare koolzuren, sodasulfiet, sodacarbonaat, sodasulfaat, benzol, houtgeest.

Papier: sigarettenpapier, behangselpapier.

Edele metalen: juwelen in goud, platina en zilver; voortbrengselen der goudsmidkunst in goud, platina en zilver.

Machines: voertuigen en gereedschappen; alle soort bouwmachines; machines en mechanieken, de onderdelen inbegrepen, uitgenomen machines om hout en metaal te bewerken, en motoren; motorwagens, motorwielen; alle soort wagens en voertuigen.

Instrumenten en uurwerken: muziekinstrumenten, uurwerken, horlogekasten, benodigdheden voor uurwerkfabricatie.

Textielwaren: alle zijdeweefsels, passementwaren inbegrepen; linten, tullen, kanten en biondes; passementwaren, linten, tulles en kanten in katoen, vlas, hennep en jute; kloskanten; ondergoed; opgemaakte en niet opgemaakte hoeden en kleren.

Allerlei: lucifers, gloeilampen, gummihakken, kramerij en ijzerwaren, meubels, kunstvoorwerpen, geëmailleerde gereedschappen en voorwerpen van huisraad in gegoten ijzer, gesmeed ijzer of staal, ontploffingsmiddelen.

Voor de invoer van alle andere goederen is een vergunning nodig, aan te vragen bij de afdeling handel en nijverheid, Aussenhandelstelle, te Brussel, Kunstherlevingslaan 30 (avenue de la Renaissance).

Verschillende overtredingen worden gestraft met gevangenis tot 3 jaar en boete tot 30.000 mark.

Al deze voorschriften zijn niet van toepassing op de uitvoer uit het gebied van het Duitse rijk en uit de door de Duitse legers bezette streken.

3 april 1916

Uit Luikerland.

Sint-Truiden, 20 maart.

Op deze zware kleigrond groeien mensen, beesten en planten prachtig op, heel de alzijdige afmetingen uit, zodat ze nergens nog in het land, en in geen ander land, zwaarder, massiever en ontzagwekkender kunnen groeien. Hier zijn hengsten, zoals men ze elders uit steen of brons maakt, hier, in levenden lijve. Hier staan stieren op hun machtige poten, met blokken vlees in de schoften en de billen, de kop omhoog, de ruimte in, zoals de grote Waal Mignon, te Luik, bij de Maas, zijn beroemde stier in brons heeft te bewonderen gesteld. Wie meet en berekent wat een teeltkracht er zit in deze metersdiepe kleilaag?

Bestaat er vrees voor het teniet gaan van ons Vlaams paardenras in deze oorlog? Zal het blijven met zijn volle majesteit, zoals de wereld het thans kent, zoals Rubens het reeds heeft geschilderd? Tot heden toe is alle vrees overbodig. Onze grote fokkers zijn voorzien als immer tevoren. Geen enkel bekend paard, hetzij gekeurd of bekroond, hetzij vereerd in zijn streek, bewonderd door het land of ver in den vreemde, is weg. De paardenhandel wordt niet, als vroeger, luidruchtig gedreven: hij ondergaat de druk van de oorlog, zoals de mensen met al hun doen, die ook minder lachen, oneindig minder zingen en bezield blijven door was ik reeds noemde: het groot vraagteken boven allen en alles. Doch de paardenhandel gebeurt uit de hand, in de stallen, onder de boeren, zonder veel gerucht van

kooplieden of makelaars. De prijzen zijn ten minste het dubbele van vroeger. Wat opmerkenswaard is: de boeren, die gemakkelijker geld onder de duim krijgen, en ook meer dan voor de oorlog, zijn met velen driftige paardenhandelaars geworden, die vandaag kopen, morgen afzetten, om weer terug te kopen. Een aantal verbeteren hun ganse stal. Het einde van de oorlog, wel te verstaan, zo er geen onvoorziene ramp over onze paarden komt, zal voor veel boeren het einde zijn van een jarenlange betrachting: schoner, duurder, zuiverder raspaarden. Een vurige, lang gekoesterde wens zou zo tot vervulling komen. Het zou de toegenomen veredeling zijn van ons zo kostbaar trekpaard. Schatten zouden in de geldkas van de boerderij rollen.

Doch nu ineens, daar geen enkel stuk vee nog mag over de grens van de provincie van zijn huisvesting gaan, schijnt er vertwijfeling, wel ontmoediging te zijn ontstaan. Is de vrees overbodig of gegrond? Zal die verordening van de bezettende overheid een ramp worden voor de paarden- en hoornbeestenhandel? Niemand nog kan het met zekerheid zeggen. In elk geval is de paardenhandel thans schuchter en onzeker. Het hoornvee dat bij honderden stuks hier, in Sint-Truiden, de hoofdplaats van Haspengouw, zo men de stad noemt, naar de zaterdagmarkt komt, was verleden marktdag niet te zien. Dit verschijnsel kan juist zo goed niets betekenen en enkel een gevolg zijn van de voorbijgaande verrassing, als een ramp worden, door de oorlog onvermijdelijk. Met de zwijnen is het al evenzo gesteld. De stapel mindert blijkbaar. De kosten van vetten stijgen met de dag. De boer weet niet of hij over kort nog vette zwijnen zal kunnen voortbrengen. Voor enkele dagen kwam nu ook het bevel dat al de zwijnen in het slachthuis van de stad moeten geslacht worden. Zo zijn nu de boeren verplicht hun eigen slachtzwijn, eer het de zoutkuip kan ingaan, nog een rijtoertje, levend heen en stukgesneden terug, te laten doen. Dit ook heeft menigeen ongerust gemaakt. Men meende

al dat veel van het vlees, dat veel ganse zwijnen zouden worden aangeslagen. Daarvan is natuurlijk niets gekomen en de boeren, die zich reeds zoveel hebben aangepast, zullen ook wel hieraan gewennen.

Met de eieren, gedurende de wintermaanden zo zeldzaam, dat ze op de boerderij zelf niet konden gevonden worden om er de mensen te voeden, gaat het thans wat beter. De prijs van 30 centiemen is reeds gevallen tot 20. Hij daalde wel tot 18 in de warme dagen van einde februari, doch sloeg met de maartvorst plots op en is zelfs vast gebleven in deze jongste echte lentedagen. Veel hoenderhokken zijn leeg of omtrent. Vooral bij de kwekers, die geen boerderij hebben en al hun hoendervoedsel moesten kopen, was verdere poging tot winstgevende opbrengst onmogelijk. De boerderij zelf, waar nochtans voor een hoen zo buitengewoon veel waardeloos en verloren voedsel is te pikken, op mesthoop, neerhof en aangrenzende boomgaarden, bevond ook al spoedig die kostbare voorraad onvoldoende. Men berekende dat van 100 hoenders wel net zoveel zou komen als van 200; men voorzag dat hoendervoedsel van de lange berg zou afkomen; men deed maar zoveel mogelijk van kant; men liet in 1915 niet broeden. Bij dit alles mogen we nog niet vergeten dat honderdduizenden arbeiders, zowel van het veld als uit de fabrieken, en die vroeger een overvloed van eieren gebruikten, ja, er wezenlijk mee speelden, thans er niet meer aan denken. Dit betekent eens te meer dat de voorraad onberekenbaar is verminderd. Men moet ook aannemen dat de voedingskracht van het ei is verminderd. Veel dooiers zijn bleekgeel. Een onbetwistbaar teken van armoede aan fosfor.

De boeren van Haspengouw hebben natuurlijk, als die over het ganse land, allen blootgestaan aan de reeds maanden lang durende ongehoorde aanval van persmannen, die nauwelijks weten wat een boerderij is. Zo konden we dan vaststellen, dat enkele weken lang de

boter niet te bekomen, zelfs niet te vinden was. Het ging zo ver, dat burgers, kleine grondeigenaars, die nogal gezag of invloed hadden in de boerderij, zich moesten gewaardigen even de pachteres te gaan aanspreken met biddende, wel bedelende beleefdheid. Soms kregen ze dan een klontje. Soms ook moesten ze keren zoals ze gekomen waren met natuurlijk een diep doordachte vervloeking voor de ganse winning met inboedel en bevolking. En dat dergelijke straf hier in de gewestelijke taal met klem, klank en woordenschat kan worden uitgesproken, mag ik, die deze taal heel goed spreek, met nadruk verzekeren. Het gebeurde ook wel dat de botervrouwtjes worden aangehouden door stouteriken, die ze bij de stadspoorten gingen opwachten. Eerst beleefd toegesproken, dan een bod gedaan, dat verachtelijk werd afgewezen, dan maar de hand er op gelegd en in een ommezien de platte korf zo leeg geplunderd, dat men er een requiem zou hebben bij gezongen. Toen kwam geen boter meer. Met grote bescheidenheid ging men ze nu maar kopen in het dorp. Ofwel bezorgde men zich een zeer hulpvaardig boerinnetje, dat, zonder in iets daarvan de schijn te hebben, zomaar op een ongepaste dag en op ongeregelde, nooit voor boterhandel bestemde dagen, enige slagen van het lekker geel voedsel wou overbrengen, een dienst, die haar natuurlijk met item zoveel mark werd vergoed. Zo bleven de nette mensen aan boter. De andere … ? Die konden zich troosten met het lezen van sommige Brusselse dagbladen, waarin bv. zwart op wit stond gedrukt, dat de boeren hun boter in potten staken en ze in de grond begroeven. Dergelijke beweringen hitsten dan het stadvolk tegen het boerenvolk op, zonder de minste goede uitslag. Ze gisten niet eens dat de winter geregeld boterduurte, botergebrek aanvoert en dat thans die nog meer het geval is, omdat, wat de blinden kunnen zien, de melkbeesten in getal verminderd zijn, de hoeveelheid melk zelf, bij gebrek aan voldoende rijk wintervoeder is gedaald en de boer zijn boter niet kan afzetten tegen gewone prijs, omdat de voortbrengst hem te veel kost. De lente is nu bij de deur. Het vee gaat

de weide in. Reeds een zeker getal koeien hebben gekalfd. De factors van melkvoortbrengst worden dus elke dag sterker. De boter is minder zeldzaam. Te Hasselt komt ze reeds op de markt. Hier klaagt men minder. Wat zeggen onze Brusselse en Luikse gazetschrijvers nu? “De vrees voor straf heeft de boeren de duimen doen leggen: thans hebben ze boter. Houd vol, overheid. Iedereen zal voldoening bekomen. De dieven aan de schandpaal.”

We weten niet of we in vroegere landbouwbrieven hebben gewezen op het feit dat de boeren, zo scherp en meestal onrechtvaardig aangevallen, volkomen in de steek zijn gelaten geworden door hen, die zich steeds, met woord en pen, als hun enige verdedigers en voorstanders hebben uitgeroepen. De geestelijkheid, die hier aan het hoofd van de boerengilden, van de ganse boerenbond staat; de bestuurders van al de ondernemingen en instellingen van gilden en bond, deze bestuurders meestal landbouwingenieurs; de kasteelheren, die in de jongste twintig jaar van boerenliefde hebben gelaaid en geliederd, niemand onder die allen is de boer bijgesprongen. Dit is bijzonder tekenend. Ook, dat er na de oorlog daarover een appeltje gepeld zal worden, schijnt me boven alle twijfel verheven. Veel boeren zijn thans de ogen helder open gegaan.

Uit Luikerland.

Sint-Truiden, 27 maart.

Onze Haspengouwse boeren zijn rondborstige, vreedzame, zware mensen, door de band zeer kalm van aard. Valt men op oude stammen, sedert eeuwen in een boerderij gevestigd, waar overvloed van de tafel rolde tot in de potten en kannen, tot in de schoot van de vragende schamelen bij de deur, die door eeuwenoud recht aanspraak maakten op zuivel, vlees, hamknuisten, kleding, zelf voor de reizende passanten verblijf, - dan treft men hier nog een schare

aan van onverbasterd ras. Het zijn reuzen naar lichaamskracht en –bouw. Ze zijn nog hele geslachten, mannen en vrouwen, vaders, moeders, kroost, hoog van gestalte, met trage, plechtige gebaren, als bewust van hun onwankelbaar gezag en vermogen. Ze doen plechtig. Ze spreken plechtig. De landbouwarbeid is hun een allerzaligste ontspanning van afwisselend en mild genot. Doch wanneer een geweldige krachtinspanning nodig is of de nood dringt, bij gebrek aan hulp, dan tillen ze zakken vol graan met zwier de zolder op. Dan temmen ze de stier of de dekhengst met een wrong van de hand. Dan wordt het gewone veldlied van de voermanszweep een vreselijk en snijdend trekken en kappen om lenden en leden, totdat bloed door de huid lekt uit gezwollen striemen, totdat de reuzenbeesten van straks gedwee de koppen laten zakken, de nekken buigen, op bevende poten staan, met lillende schoften. Zo'n boerderijvorst licht een logge wagen uit een sloot. Doch hier ziet men hem best in zijn volle majesteit, wanneer hijzelf bij uitzondering de wagen ment. De grote poort staat open zover op haar sporen haar vleugels kunnen draaien in de hoekstenen. Het binnenhof vertoont links de woning, rechts de stallingen, tegenover de ingangspoort de weidse schuren. Midden het plein staat een zware vierwielige wagen, die duizenden kilo's weegt en drieduizend kilo graan in zijn bak heeft, zo hoog geladen, dat de zakken ver uitsteken boven de kisten. Vijf Vlaamse merries, alle gelauwerd en van het zuiverste ras, de koppen in de hoogte, trappen en koppen van ongeduld.

Een merrie hinnikt naar haar veulen. Een hengst groet uit zijn box. De boer staat aan het hoofd van zijn gespan. Tot zachte waarschuwing een kletsje van de zweep in de lucht, één. Een niet harder "huu". Op de plaveien klateren de hoefijzers. Zwaar daverend komt de wagen traag in beweging. Ogen glinsteren uit zwierig gedragen paardenkoppen. Manen golven over machtige halzen. Reuzinnenschoften en brede borsten, volle dijen en bolle

achterlijven, alles wat kan inspannen werkt ineen, wordt één kracht, zo gezond en volkomen, dat de wagen rolt zonder dat men ergens de minste inspanning ziet, aan losse teugels, losse trekken, losse koppels, losse beesten. De boer zelf is de menner van dit prachtig gevaarte dat een lading brood naar de buurtstad brengt voor de noodcommissie.

Die boer is een gezag op het dorp. Hij is geletterd, ja, heden wel landbouwingenieur of op zijn minst oudleerling van een landbouwschool. Hoe is het mogelijk dat hij zich laat leiden door mensen, die thans boven hem staan, hij die nooit gezag boven zich duldde? Hoe heeft hij willen ingelijfd worden in een boerengilde, waar de grootste boer maar een onderhorige blijft en alles wordt bestuurd en beredderd door kasteelheren en geestelijkheid, die onder hun leiding enkele ondergeschikten hebben, van wie de meerderheid zelfs de delen van een eenvoudige ploeg niet kent?

Men verklaart dit enkel door het feit, dat in de boerengilden, door de geestelijkheid uitgedacht – al zegt men wel door de heren Schollaert en Helleputte, twee schoonbroers en twee ministers – alles door de handen van die geestelijkheid gaat. Al de hulp uit de rijkskas, miljoenen zwaar, komt, sedert reeds een vijfentwintig jaar, in de handen van de geestelijkheid of wordt door haar tussenkomst, voorspraak of aanbeveling bezorgd. Hulp en onderlinge bijstand, door de gilde-instellingen uit eigen vermogen verleend, staan ook weer onder het onmiddellijk gezag van de gildeproosten. Het is beslist onmogelijk in een van onze boerengilden huis te houden, zo men niet Rooms en vroom, zo men voor alles niet trouw klerikaal kiezer is.

Zo is de grote boerderij niet meer op het dorp een centrum van bijstand gebleven in tij en in ontij. De geringe dorpsbewoners hebben haar hulp nog wel nodig, doch deze is veel minder onontbeerlijk

geworden. De parochieherder, tevens gildeproost, is meester boven meester. Om nu zijn macht niet gans te verliezen, is er dan zo op de meeste dorpen iets gebeurd als een slag bij Tolbiac en heeft Clovis van de boerderij zich maar laten dopen tot een trouw lid van een boerengilde. Deze houdt er, reeds jaren, een soort ministerie op na met allerhande bureaus en allerhande instellingen.

De oorlog heeft dit nagenoeg ondersteboven geslagen. De boeren zijn verenigd gebleven, ja; de instellingen zijn gebleven, ja; doch het rijksgeld stroom niet meer door het binnenhof van de pastorie en de haar ondergeschikte gezagvoerders. De invloed van de geestelijkheid is gezonken, tot de nul nabij. De herder werd bedwelmd geslagen. De schapen hebben verspreid over het land gelopen en lopen nog. Toen, voor maanden reeds, de boter in prijs tot duizelingwekkende hoogte steeg, keerden een aantal boeren de rug naar hun samenwerkende melkerij, opdat ze met zekerheid zo vrij konden boterhandel drijven en veel meer geld verdienen. Enkel in deze laatste dagen heeft men hen een postkaart gezonden, die hun aandachtig maakt op hun wettelijk ondertekend verbond met de melkerij, waardoor ze zich hebben verplicht al hun melk aan deze instelling te leveren. Velen, die reeds een afromer hebben gekocht, zullen hem moeten laten roesten.

Al zijn er dieven onder de boeren, zowel als er zijn onder de wereldlijke en geestelijke standen, toch is de overgrote meerderheid landlieden doodeerlijk. Dit kan niet genoeg in ons land worden herhaald, omdat men nooit genoeg zal kunnen protest aantekenen tegen de ongehoorde beschuldigingen, door onze stedelijke dagbladen, geregeld elke dag, met gramschap en vooringenomenheid uitgesproken tegen de ganse Belgische boerenbevolking. Nooit echter was de boer meer handelaar dan thans. Niet hij, de oorlog alleen heeft er schuld aan. De oorlog heeft juist hem en zijn afnemers in de drukste handel gebracht, omdat de

landbouw het minst werd getroffen en al zijn voortbrengselen, bij gebrek aan voldoende invoer, meer dan ooit onontbeerlijk zijn voor volksvoeding. Zijn afnemers, zeg ik, opkopers en beursmannen, zijn immer zonder maat tuk op uitzinnige winsten. Doch dezen hindert de boerenwurgerspers veel minder. Zij hebben penvoerders om zich te verdedigen, woordvoerders ook. Daarbij wonen ze dichter in de buurt van de geldbronnen van het land, voor zover die nog springen of borrelen kunnen.

De boer, we hebben er vroeger op gewezen, staat verlaten. Jaren, die hij had moeten gebruiken tot volledige opvoeding, ontwikkeling en ontvoogding, om te worden een zelfstandige volksafdeling, heeft hij door de steun van de klerikale regering en geestelijkheid aan de staatsruif gestaan en gesmuld buik-sta-vast. De oorlog heeft de ruif niet verder kunnen vullen met de voedervrachten van de zeven jaren in overvloed. De geestelijkheid en haar gilde-onderdanen, die geen werk meer hadden aan de ruif, hebben zelfs verwaarloosd de boer te troosten, ook geslagen, uiteengeslagen als ze werden. Die radeloosheid van de leiders heeft de boer afgezonderd laten staan. Op eigen gezag heeft hij moeten kopen en verkopen. Zijn handel werd spoedig zo driftig, dat hij er weleens de tegenwoordigheid van geest bij verloor. Daarop volgden, wie telt hoeveel verordeningen, verplichtingen, voorschriften, aanschrijvingen van de bezettende overheid, iets waarmee de landman, zo onmatig vrij in zijn bewegen, zich nimmer had behoeven bezig te houden. Hij kon zich niet schikken. Waar raad van gezag nu kostbaar ware geweest en vergaderingen hadden moeten plaats grijpen, waartoe de gildehoofden hadden moeten spreken, al deed het maar de pastoor in de zondagsmissen, roerde niemand, werd niets gedaan. Zo min ook heeft zich tot heden toe één gezaghebbend boerenleider verroerd om even zijn pen te gebruiken tot verdediging van een zo bitter aangevallen en ons onontbeerlijk deel van onze bevolking.

Arbeiders, huurders, onderwijzers, leraars en straatzangers hebben in onze pers hun eerbiedigers gevonden. De Belgische boerenstand is verlaten geworden door hen, die zich steeds zelf tot zijn voogden en zijn redders hebben gekroond. Zou dit geen weldaad zijn voor onze boeren en niet bijdragen tot hun volledige ontvoogding na de oorlog?

Uit België.

De Banque de Bruxelles, te Brussel, met een kapitaal van 32.270.000 F, heeft over 1915 een nettowinst opgeleverd van 1.691.832 (vorig jaar 2.414.171). Waar verleden jaar het winstsaldo naar een reservefonds is overgebracht, is thans besloten een dividend van 20 F per aandeel uit te keren.

5 april 1916

N.V. Credietvereeniging voor Belgen (Association de Crédit pour les Belges.)

Wij ontvangen het verslag over het per 1 januari 1916 afgesloten boekjaar van de N.V. Credietvereeniging voor Belgen, te ’s Gravenhage. Uit dit (in het Frans gestelde) verslag blijkt, dat reeds in de eerste maanden van de oorlog de noodzakelijkheid bleek van de oprichting van een kredietvereniging voor de naar Nederland uitgeweken Belgen. Einde december 1914 werd een oproep gepubliceerd door enkele personen: uit deze kleine groep is de bedoelde Credietvereeniging ontstaan. Zij verzekerde zich de zedelijke en geldelijke ondersteuning van de Belgische regering en stelde zich in verbinding met de president van de Nederlandse Bank, met de Nederlandse Handelsmaatschappij en met de Rotterdamse Bankvereniging.

Aan al dezen wordt in het verslag dank gebracht voor de verleende hulp. Op 8 mei 1915 werd de N.V. Credietvereeniging voor Belgen opgericht met zetel te ’s Gravenhage en plaatselijke afdelingen in de 20 voornaamste centra van uitgewekenen.

Er zijn in het bedoelde boekjaar 441 kredietaanvragen ingekomen, waarvan op 31 januari 251 waren goedgekeurd. Hiervan waren 39 aanvragen voor de tweede keer om krediet en 2 aanvragen voor de derde keer. In onderzoek zijn nog 91 aanvragen, 99 zijn afgewezen.

Van de verleende kredieten werden o.a. 61 op onroerende goederen verstrekt, 17 op effecten, 37 op persoonlijke waarborgen, 83 op deposito’s bij Belgische banken, 21 op Belgische bankbiljetten, 14 op hypothecaire schuldvorderingen.

Het totaal bedrag der verleende kredieten is 240.750 gulden, dus gemiddeld 960 gulden per persoon. Afgewikkeld zijn er leningen ten bedrage van 3400 gulden.

De zaken blijven zich ontwikkelen: op 20 maart waren 496 aanvragen onderzocht en 309 afgesloten tot een bedrag van 307.205 gulden.

De brutowinst bedraagt 8238 gulden, waarvan intrest en commissie 3189 gulden en opbrengst der voorlopige plaatsingen 5049 gulden. Na aftrek van onkosten voor een bedrag 5210 gulden en afschrijving van 1925 gulden, beloopt het saldo winst 1103 gulden, dat naar een nieuwe rekening wordt overgebracht.

7 april 1916

Memoranda (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 13 maart.

Er zijn mensen, die aan alles denken: stel u voor, dat iemand zich in een Brussels weekblaadje heeft afgevraagd wat na de oorlog worden moet van de poëzie!

Och, ik ken beter dan wie al de geneugten, die het baren van copij onder de oorlog in een bezette stad oplevert. Wat het leven van een journalist anders aangenaam maakt, wat hem het gevoel geeft een werkelijk modern mens, en als het toonbeeld daarvan te zijn, het is dat de volte der gebeurtenissen, de jacht der feiten en ideeën hem gestaag opeist, hem gedurig gespannen houdt, heel zijn leven vordert en als het ware opzuigt, zonder dat hij er buiten kan, zonder dat hij er trouwens maar een ogenblik aan denken zou er buiten te willen, hij die zich immers in dat leven onontbeerlijk voelt en daar juist zijn beloning in vindt, hij die de slaaf is der gebeurtenissen, maar tevens hun meester, vermits zij zonder hem toch niet zouden bestaan. Die aanhoudende versnippering van kracht, die tevens beheersen van het leven is: het is een blije, een dankbare taak; zij wordt te vozer en te pijnlijker, als ineens alles ophoudt wat gebeurt, als de tijd staakt, en als daarenboven de vrijheid van het woord beperkt wordt. Er is nog altijd wel iets om over te schrijven, bijvoorbeeld: dat er niets is. Maar zal zelfs dat de censor mogen doorlaten? Want dat juist is het geestigste van het geval, tevens troost en wraakneming van de journalist: de censor is nog veel minder vrij, nog veel meer aan allerlei geheime of openlijke machten gebonden dan hij; hij heeft niet eens het recht op argeloosheid, de censor, terwijl de dagbladschrijver nog altijd de impertinentie overblijft, zo hij daar zin in heeft of heil van verwacht. En knaagt in hem nu en dan eens de worm, dat hij iets weet en het niet zeggen mag, dan is de censor er toch niet beter aan toe: door te zwijgen belet de journalist hem te schrappen, hetgeen zijn straf is.

Intussen is onze dagelijkse taak de zelfmarteling geworden van een imaginatie, die er misschien in zelfvertrouwen, maar geenszins in

vruchtbaarheid bij wint. Ik heb een klein meisje gekend, een zeer gevoelig en zeer verwend kindje, dat in haar eigen arm neep om “oei!” te kunnen roepen en op haar de aandacht te vestigen. Wij, Brusselse dagbladschrijvers, wij doen als dat meisje. Onze armen zijn blauw genepen, en nog altijd roepen wij met overtuiging “oei”. De moeilijkheid is echter, in dat oei geroep zoveel schakeringen te leggen, dat het de aandacht telkens als nieuw aandoet; en wij hebben maar twee armen om in te nijpen, die al genoeg krijgen van die dagelijkse foltering!

- Intussen vragen wij ons in alle ernst af: wat gebeurt er morgen met de poëzie? Althans één van ons doet het. En zijn antwoord is ondubbelzinnig, hoe dan ook allicht verbluffend: de poëzie van morgen zal één vreugde zijn. En zijn redenering is glashelder: de dichters van vóór de oorlog waren zo treurig, alleen omdat zij eronder leden, dat zij nooit of nergens de Orde mochten genieten, die de rust en de vreugde is. Maar na de oorlog zal dat natuurlijk veranderen: zij zullen de overeenstemming gaan bemerken, die de natuur tussen de algemene bestemming der dingen en henzelf heeft gebracht; het zal dan uit zijn met de pijnlijke wanorde van gisteren; zodat hun dan alleen nog de Vreugde zal overblijven om van te zingen, en de poëzie uit de oorlog oprijzen zal als de meest blije der godinnen ...

Rechtuit gezegd, ik heb daar niets tegen. Integendeel. Ik waag alleen de vraag: als de dichters van morgen die overeenstemming, die plots onthulde harmonie nu eenmaal niet ontdekken, wat dan? Bestaat er dan niet heel veel kans, dat zij in hun slecht humeur volharden? En indien het verder gebeurde, dat die dichters wel de nieuwe Orde beseffen, maar bijvoorbeeld een slechte maag, of een platte beurs met een nest vol kinderen hebben, wat dan weer? Zal de Orde hun beletten er ook in hun verzen de weerslag van te luchten? En als - derde hypothese - de dichter nu eens een slecht karakter heeft (er

zijn er), en weigert te geloven in die Orde die men hem opdringt, wat dan ten derde male? Zal men hem alsdan verbieden, een dichter te zijn?

- Ik beken, dat mij dit alles bitter weinig schelen kan. Ik ken persoonlijk een respectabele hoeveelheid dichters: de hoofdhoedanigheid van allen is, dat zij onbarmhartig eigenzinnig zijn, en dat het zou volstaan, hun die algemene vreugde op te leggen, om ze op zijn minst weigerachtig en misschien zelfs wanhopig droef te stemmen. In welke stemming zij verzen plegen te schrijven ...

Wat dan? Ach, ijdelheid van alle theorie!

Maar ook: o pijn van het gedwongen copij leveren! ...

15 maart.

Aan wie voortgaan met beweren, dat de oorlog een beschavingscrisis betekent; dat, wie er aan deelnemen, door het feit zelf terugkeren, zo niet tot de laagste natuurtoestand, dan toch tot een zekere barbaarsheid; dat wij bij het sluiten van de vrede een verwilderd Europa zullen vinden, waar alle moraal weer zal dienen opgebouwd, aan dezen draag ik het volgende verhaaltje op, waar ieder die een half uurtje in Brussel verblijft, de grondstof van ontdekken en billijken kan.

Ge kent de “caissette du soldat prisonnier”. Er zijn er zelfs van alle soorten, en, zou ik zeggen, voor alle wapenen: er bestaat een “caissette de l'étudiant prisonnier”; er bestaat er zelfs een “du joueur de football prisonnier”. “Et je ne trouve pas cela si ridicule”, zou de goede François Coppée met zijn beroemd geworden vers gezegd hebben: het moet zelfs voor een voetbalspeler een bijzondere vreugde zijn, van de verre thuis het bewijs te ontvangen, dat men aan hem denkt, - een stoffelijk bewijs vol lekkers, dat men in

gevangenenkampen doorgaans missen moet: ontbijtkoek en vleespastei, sigaren en speelkaarten; het moet nog zoeter zijn, al die versnaperingen te ontvangen van onbekenden, wiens anonieme gift heel het vaderland betekent. - Want zoet is het tevens, aan onze gevangen jongens dat schamele geluk te bezorgen, zelfs als ze u persoonlijk onbekend zijn; en het is dan ook op de rekening van de liefdewerken een dankbare post. Er wordt inderdaad ruim gebruik gemaakt van de machtiging tot het sturen van bewuste kistjes, zo ruim, dat er al meer dan eens beperkende maatregelen werden getroffen. Die maatregelen leken weleens wreed, zo de laatste, die verbiedt, voortaan vleeswaren naar onze geïnterneerde soldaatjes te sturen; al is hij te billijken door de schaarste aan vlees, waar zo velen in het land zelf onder lijden. Men heeft er trouwens iets op gevonden, weer maar een nieuwe “caissette” op uitgedacht, die heet “l'oeuf de Pâques du soldat prisonnier”: zes verse eieren, die hem vijf dagen nadien bereiken, en waar hij, in plaats van vlees, zijn hart aan ophalen kan.

Het heet in de Duitse afkondiging tot beperken van het kistjes sturen, dat onze jongens overvloedig te eten krijgen. Bij zulke bevestiging blijven de Brusselaars nogal sceptisch. En wie de Belgische maag in het algemeen en de Belgische soldatenmaag in het bijzonder kent, kan niet nalaten in dat scepticisme te delen. Overvloed is trouwens een zeer relatief begrip, en wij zijn nu eenmaal niet gewoon te klagen, als wij te veel krijgen. Hoe het ook moge zijn, er doet zich een klein feitje voor, dat juist aan het verhaaltje ten gronde ligt, dat ik u vertellen wilde; waar ik geenszins het besluit uit trekken wil, dat de Belgische soldaten, krijgsgevangen in Duitsland, van 's ochtends tot 's avonds aan van spijzen doorbuigende tafels doorbrengen zouden; dat echter in mijn bedoeling leren moet, hoe zelfs bij onthouding der vrijheid en onder levensomstandigheden, die zeer zeker de ideale niet kunnen heten, - hoe, zeg ik, onder voorwaarden, die algemeen

als verbeestend gelden, beschaving, noden van geest en ziel, hogere moraliteit dus nog de bovenhand krijgen over alleen de behoeften van het lichaam.

Op de boulevard is er, moet ge weten, een groot magazijn, door het werk der “caissettes” opengehouden, waar men de kistjes kopen kan en laten opsturen; waar men verder de bedankingsbrieven van de verpleegde soldaten en hun geuite wensen, die soms naïef zijn, lezen kan. Nu kon ieder dezer dagen aan de uitstalling van dat magazijn lezen, en kan men het nog doen: “Onze soldaten vragen vooral boeken en muziekinstrumenten”.

Stel u dat goed voor: die jongens hebben de oorlog van dichtbij gezien; zij hebben ruimschoots hun deel gehad in het onmenselijk brutale, dat ze van alle beschaving afsloot; zij zijn het, waarvan men meent, dat heel hun morele educatie zal te herbeginnen zijn. En inderdaad, zij leven nu nog in een omgeving, die weinig stichtend inwerkt. Hun toestand is niet gemaakt om ze in hun gevoelens te veredelen; hun voeding is, het spreekt vanzelf, hoe overvloedig ook, die van gevangenen. - En wat vragen nu die jongens? Geen eten: vooral boeken ...

Ik kan eraan toevoegen, dat daar ruim in voorzien wordt,

Met dankbaarheid huldigen ook wij de Hollanders, die hier de Belgen in voor mochten zijn. In België houden zich particulieren en talrijke verenigingen, als Willemsfonds en Davidsfonds, als de Vereniging van Letterkundigen, als veel andere nog, ijverig met de zaak bezig. Het verdient bijzondere melding, dat onder de ijverigsten de oud-consul van Turkije is. Ik ken een onzer beste Franse schrijvers, die zich ten behoeve van onze krijgsgevangenen tot een meester-boekbinder heeft ontpopt. Maar dit was het niet waar ik het over hebben wou; alleen over dit: onze soldaatjes, de jongens van het in geestelijk

opzicht achterlijke België, vragen eerder boeken dan eten. - Ik waag er het besluit uit te trekken, dat men voor de beschaving nog zo heel erg niet vrezen moet ...

8 april 1916

Uit België.

Brussel, 7 april. Het Duitse post- en telegraafbestuur in België maakt in zijn jongste orgaan een beschikking van de gouverneur-generaal von Bissing bekend over de diensttaal der Duitse overheden in de provincies Antwerpen en Limburg, de districten Brussel en Leuven, en in de tot het generaal-gouvernement behorende deel der provincies Oost- en West-Vlaanderen. Dienvolgens worden brieven van de Duitse overheid en aan Belgische burgers in het Duits gesteld; een Vlaamse vertaling kan er desgewenst aan worden toegevoegd.

Openbare kennisgevingen van de Duitse overheid worden in het Duits gesteld, met toevoeging van een Vlaamse vertaling. Een vertaling in het Frans kan er zo nodig – gelijk dat in de gemeenten van groot-Brussel het geval is – aan worden toegevoegd.

Memoranda (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 17/18 maart.

Bis repetita placent: gij hebt in dit blad tot tweemaal toe kunnen lezen, dat wij in de Brusselse eetgelegenheden geen andere aardappelen te genieten meer zouden krijgen, dan ongeschilde, zij het dan ook gekookte. Zulke omwentelingen, hoe gering ook in betekenis, gaan niet zonder enige verbijstering der gemoederen. Stelt u, gij Hollanders, maar eens goed voor wat het is, in het restaurant bij elke schotel aardappelen met de pel, dofzwarte, vormloze knollen, die er allesbehalve smakelijk uitzien, te krijgen.

Terwijl het pellen een bezigheid is, die het moeilijk is met fatsoen te verrichten, vooral in aanwezigheid van dames. Waarbij komt, dat met dat pellen een tijd voorbijgaat, waar de andere spijzen zich verhaasten gebruik van te maken om koud te worden, zodat er geen temperatuurlijke harmonie meer bestaat tussen uw biefstuk, doodkoud in zijn gestolde saus, en uw patatten, die het binnen hun pel lekker warm hebben: volgens alle maagartsen, die ik erover geraadpleegd heb, een toestand die allergevaarlijkst is voor een welvoeglijke spijsvertering.

En zulke maatregel gaat men juist treffen op het ogenblik, dat het "Werk der Aardappelschil" zijn eerste vruchten afwerpen zou! - Want ik vergat u mede te delen, dat het weldadige Brussel weer maar eens een "Werk" rijker geworden is: het bovengenoemde namelijk. Wat met de door dat werk ingezamelde schillen gedaan wordt, is mij een raadsel. Ik vermoed, dat zij het leven redden moeten van de meedogende konijnen, die ons, bij schaarste en duurte van ander vlees, op hun beurt met het hunne het leven redden. Aardappelschillen, ik weet het, is anders een voedsel, waar ook kippen tuk op zijn. Waar echter zijn de kippen van voorheen? Allang vonden zij blijkbaar de weg, die thans de konijnen bewandelen, als hierboven beschreven. Een braadkip van niet meer dan gewone proporties kost tegenwoordig te Brussel de som van twintig frank. En dan zou ik er nog niet durven op zweren, dat zij niet allang de jaren van haar eerste jeugd achter de rug heeft[1] ...

Maar wij hadden het, nietwaar, over de ongeschilde aardappelen van de Brusselse restaurants. Plichtsbewust, heb ik mij willen overtuigen hoe, en in welke mate, aan het reglement gehoor wordt verleend. En

---

[1] Nota van de Brusselse censor: "Ik heb er nog vandaag een ¼ poularde in een nogal deftig restaurant gegeten en niet meer dan 3.50 F. daarvoor moeten betalen".

ziehier het gevolg van mijn bevindingen. - De verordening schrijft letterlijk voor: “Es ist verboten - Kartoffelen - zu verabreichen, die in rohem Zustande geschält worden sind”. Nu kan ik er een eed op doen, na het experiment, dat ik heb ondernomen: de Kartoffelen worden inderdaad niet roh geschält. Wilt ge echter een biefstuk als hierboven beschreven, maar met lekkere gebakken aardappelen en in hygiënische condities, verorberen, dan bestelt gij eerst uw patatten: zij worden u zonder blozen “en chemise” onderworpen. Dan geeft ge de ober het bevel, deze reeds gekookte knollen onder uw ogen het vel af te doen, hetgeen, gij merkt het, voor u zelf een elegante oplossing is van het schilprobleem. Deze operatie afgelopen, stuurt gij die aardappelen weer naar de keuken, met het vermaan, ze voor u in schijfjes of liniaaltjes te snijden en ze u terug te brengen, in de boter gebakken, of in een of ander dierenvet, en vergezeld van het vlees, dat gij wenst erbij te gebruiken. Aldus eet gij naar al de eisen der gezondheidsleer en der zindelijkheid, zonder nochtans één haar gekrenkt te hebben van de uitvaardiging van het Duitse beheer. Aldus ontneemt gij u tevens een gelegenheid tot morren of sakkeren tegen de bezettingstoestand, wat u evengoed als de bezetting, en dus de algemene en openbare orde ten goede komt.

Iets is er, dat mij voor die openbare orde heel wat meer zorg inboezemt, dan de Brusselse aardappelkwestie: het is het Gentse vleesvraagstuk.

Dit hebt gij, geloof ik, nog niet vernomen: dat, tengevolge van het gebrek aan slachtvee, elke Gentenaar voortaan nog slechts recht heeft op een maximum van honderd vijftig grammen vlees per week. Gij hebt niet verkeerd gelezen: die honderd vijftig gram zijn een maximum, dat dus heel gemakkelijk honderd gram, of zelfs vijftig gram worden kan; en dat maximum wordt slechts eens per week verstrekt, en dan nog na een hele reeks plichtplegingen, te lang om te melden ... Vegetariërs zullen juichen allicht. Maar in Gent, ik weet

het bij jarenlange ondervinding, zijn er geen vegetariërs; integendeel is Gent de meest vleesetende stad van heel Belgenland, en honderd vijftig gram vlees wordt er beschouwd als nauwelijks voldoende voor een kwart middagmaal. En nu zal men er heel de week over moeten doen! ... Dit ziet er nog heel wat zwarter uit dan aardappelen met de pel. Ook gelijkt het een echte exodus, al de Gentenaars te zien, die een voorwendsel zoeken en vinden om een reis naar Brussel te kunnen ondernemen en er vlees te eten, zonder zich overigens om de begeleidende patatten te bekommeren.

Met het gevolg allicht, dat ook wij, Brusselaars, in een dichte toekomst gerantsoeneerd worden ...

19 maart.

Het aantal zieken is te Brussel onrustbarend. Ieder jaar, ik weet het, is het getal der grieplijders om deze tijd van het jaar groot, al is Brussel door zijn ligging een gezonde stad te noemen. Men moet echter jaren terug om op een epidemie te kunnen wijzen, die aan de tegenwoordige in hevigheid gelijkt. Wat erger is: de genezing gaat veel trager dan gewoonlijk; men kon het wijten aan het grillige weer, dat ons, na een reeks zonnige zomerdagen, op enkele etmalen sneeuw vergast. Maar er is een diepere reden, die meer ernstige gevolgen na zich sleept: de algemene gezondheid is verarmd; men heeft in het laatste jaar te Brussel te veel honger geleden; de mensen zijn verzwakt, tegen de ziekte niet bestand, die er te gemakkelijker uitbreiding door neemt ...

Het ongeluk wil, dat niets voor het ogenblik daar verbetering in brengen kan. Die verbetering zal zelfs een hele tijd nog na het sluiten van de vrede uitblijven, want de economische toestanden, die werk en eten verschaffen, zullen niet zo heel gauw hersteld zijn; waarbij komt, dat het nog heel wat duurt vóór de fysiologische schade is

ingehaald. Hetgeen, omgekeerd, kwade invloed heeft op de gepresteerde arbeid ...

Dit is niet het lot van Brussel alleen: het gaat er in industriële steden nog veel slechter naar, en men mag wel zeggen, dat heel België eraan lijdt. En niet alleen België: wij weten het. - De vrede zal een lichamelijk verzwakt Europa vinden: het belooft geen toekomst van kracht ...

20 maart.

“Deze tijd leert ons vooral, en ik hoop: afdoend, dat wij onze toekomst niet moeten opbouwen naar het voorbeeld van het verleden, zoals wij doorgaans plegen te doen, maar naar de lessen van dat verleden, zoals ze ons de oorlog leert. - Wij hebben te veel van gewoonte geleefd; misschien hechten wij nog steeds te veel aan onze gewoonten, en vergeten erbij dat alle gewoonte kan gelden als een verarming, zoals elk verlangen een verrijking is. Slechts zij die de angst kennen, die het gevoel der veiligheid in zich houdt, dragen in hun hart en in heel hun wezen de waarborg van morgen, de waarborg van leven. Geheugen, is het anders dan bezonken verrotting, liefde voor een rotheid dus, decadentie? - Wij moeten leren ontdekken, het dekkende wegnemen: de naaktheid, hoe lelijk ook, is altijd eerlijker dan het kleed, al zou het de schoonheid zelf zijn ...”

Aldus sprak gisteren tot mij een oud man, een geleerde die zich een miskende kan achten. Het leven is hem nooit mild geweest: hij echter heeft nooit aan het leven getwijfeld. Wij spraken over de oorlog: ziedaar de lessen die hij er voor mij uit trok. Ik heb gedacht dat ik ze u niet onthouden mocht ...

Onze correspondent te Havre schreef ons enige tijd geleden, dat de verjaardag van koning Albert der Belgen (7 dezer) te Havre plechtig

gevierd zou worden. Hoe de feestdag er verlopen is, weten we thans nog niet, maar, naar onze correspondent meldde, bestonden de volgende plannen:

Uitreiking van het oorlogskruis aan de zwaar gekwetste Belgische soldaten. Deze plechtigheid zou plaats hebben in het Belgische ministerie van oorlog te St. Adresse. Koning Albert, zo was het plan, zou zich laten vertegenwoordigen door luitenant-generaal Jungbluth, die het woord zou voeren. De voorzitter de Belgische kamer Frans Schollaert, afgevaardigde voor Leuven, zou vervolgens een redevoering houden. Na hem zou graaf de Grünne spreken. Alle Belgische ministers en de leden van het diplomatieke korps zouden de plechtigheid bijwonen. De legers der bondgenoten, Frankrijk, Engeland, Italië, Rusland en Servië zouden vertegenwoordigd worden en militaire muziek zou het geheel opluisteren.

9 april 1916

Postverkeer van België.

Brussel, 8 april. Het briefverkeer in het Generalgouvernement België heeft thans de volgende omvang: Aan het briefverkeer met Duitsland nemen 776 plaatsen deel; daarvan is voor 584 plaatsen ook het briefverkeer met Bulgarije, Oostenrijk-Hongarije en Turkije toegelaten, voor 261 plaatsen het briefverkeer met Denemarken, Luxemburg, Nederland, Nederlands Indië, Noorwegen, Zweden en Zwitserland. Voor 498 plaatsen is ook aan het daaronder behorende platteland het briefverkeer toegestaan.

Banque Internationale de Bruxelles.

De Banque Internationale de Bruxelles behaalde in 1915 een netto winst van 1,37 miljoen frank, waarvan 700.000 F bij het reservefonds werden gevoegd en 625.000 F werden bestemd tot uitkering van een

dividend van 2 ½ procent. De netto winst van het vorige jaar had 1,71 miljoen bedragen en was geheel gebruikt voor afschrijvingen.

Memoranda (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 5 maart.

De vredesbepleitingen van de “Vorwärts” munten doorgaans uit door hun zucht naar redelijkheid en doelmatigheid. Niet de brutale noodzakelijkheid wordt als reden opgegeven, dat men aan de oorlog een einde zou maken: deze voor de hand liggende oorzaak van het verlangen naar vrede moet wijken voor subtielere beweeggronden, die behoren tot het gebied der redenatie om niet te zeggen tot dat der wijsbegeerte. Deze verplaatsing der drijfveren doet natuurlijk nobeler aan; zij laat tevens toe, op de vredeskansen een inzet te doen, waarbij geen rekening wordt gehouden met bloot de feiten, met de naakte logica der gebeurtenissen, hetgeen natuurlijk velen lief moet zijn. Want de mens geeft gaarne de rede tot grondslag van alle voorval, en niets ergert hem als oplossingen die geen andere grond dan toeval of domme noodzakelijkheid hebben; aanklacht haast tegen de onmacht van zijn natie.

Onlangs nu zegde “Vorwärts” dat de vrede moest ontstaan uit de Wil der Volkeren. Dit zou natuurlijk een prachtige oplossing zijn; tevens een bijzondere overwinning der democratie, misschien zelfs de belangrijkste die zij ooit heeft behaald; zij zou immers gelijk staan met het teniet doen van alle toekomstige oorlogsmogelijkheid: wie immers een oorlog als de tegenwoordige kan doen staken, zal het wel vermogen elke verdere oorlog onmogelijk te maken. Er is echter een bezwaar, dat ligt in de vraag: willen de volkeren werkelijk de vrede? Van de centrale mogendheden weten wij hier in België niet zo heel veel; ik bedoel: hoe het er met de eigenlijke volksstemming staat, kunnen wij alleen gissen, met alle kansen op vergissing. Ook van wat

in de landen der geallieerden te dien opzichte omgaat weten wij bitter weinig; wij weten namelijk niet of de leuze van uithouden tot het laatst er onder het volk een vlees geworden overtuiging is. Ik zal het ook niet wagen een oordeel te hebben over de zucht naar vrede der neutralen, welke zucht wel niet meer dan een vrome zucht kon zijn, vooral waar de oorlog een niet te misprijzen bron van inkomsten is (dit slaat natuurlijk op particulieren, niet op de regeringen). Alleen de toestand in België vermag ik te beoordelen; en dan stel ik mij dan de vraag: wil het Belgische volk werkelijk nu op dit ogenblik de vrede, dan kan ik dit alleen ontkennend beantwoorden. Ik geef natuurlijk toe dat wij van de oorlog ruim genoeg hebben, - evenals ieder ander volk, dat in de oorlog betrokken is. Een hevige zucht naar een oplossing heb ik echter nog nergens ondervonden, zelfs niet onder de maatschappelijke lagen, die onder de oorlog het meest hebben geleden, en zelfs niet bij dezen, die verwanten hebben aan het front. Onder alle landen is België misschien het meest getroffen; sedert twintig maanden is ons grondgebied bezet. Nochtans beseft men hier ten volle, dat een ontijdige vrede voor niemand kan gewenst zijn. Dit is geen gelatenheid, ik verzeker u; want ontmoedigd zijn de Belgen zo weinig, dat zij wel eens kregel worden als zij horen dat men ze in het buitenland beklaagt en met deernis behandelt: het lijkt hun als een vermindering van hun waardigheid, zo niet als een vernedering; hetgeen wel bewijst dat zij hun lot met bekwame moed weten te dragen. Het is ook geen berekening; want, daargelaten dat toch slechts zeer weinigen onmiddellijk profijt bij een uitgestelde vrede zouden hebben, is er hier niemand, met rede begaafd, die voor de toekomst van het land van een vrede, in welke zin ook, heel veel verwacht: onze rol in deze oorlog zal één onbaatzuchtigheid, één ridderlijkheid geweest zijn, - en daar verwachten wij geen beloning voor. Wij blijven dus geheel belangeloos, en ... willen geen vrede. 't Is te zeggen dat wij ze eerst dan met dankbaarheid zouden tegemoet zien, als ze de toekomst voor nieuwe conflicten vrijwaren zou. Kan

dat voor het ogenblik? De meesten zien wel in van niet. En leggen zich dan ook bij de omstandigheden neer. Want wij vragen maar één ding: nu maar eens op te houden, het “slagveld van Europa” te zijn, andere ambitie hebben wij niet, maar dat verlangen wij met hartstocht, en willen het gaarne kopen met nog enige maanden lijden (waar men ons dan ook niet om beklagen moet).

Van de wil van het Belgische volk inzake vrede, daargelaten of die wil wel ooit tot bekwame uiting komen kon, is er dus niet veel te verwachten. En dat kon ook wel het geval zijn met de wil van andere in de oorlog betrokken volkeren. Want, gesteld dat vrij spreken veroorloofd zou zijn, de wil naar vrede zal redelijkerwijs wel de grootste zijn bij de meest geteisterden.

Wie echter zal, behalve de veroverde volkeren, welke dienvolgens bij eventuele bespreking het minst te zeggen zouden hebben, die teistering bekennen? Het ware de eigen nederlaag toegeven, - wat men immers van niemand verwachten kan, tenzij bij gebleken evidentie ...

- Vandaag zie ik, dat “Vorwärts” op de vredeskwestie terugkeert, en ongeveer zegt dat de enige mogelijkheid om uit de tegenwoordige toestanden te komen is, niet de voortzetting van de oorlog tot elk mogelijk einde toe, maar de samenvatting, bij de oorlogvoerende volkeren, van hun innerlijke krachten: een mening, die mij nogal duister uitgedrukt lijkt, voor meer dan één verklaring vatbaar is, maar ... mij juist daardoor bevalt, omdat het mij toelaat, eigen gezindheid er op aan te passen. Wel te verstaan heb ik over het einde van de oorlog niet het minste oordeel; hoe het moet verlopen en hoe het verlopen zal, weet ik niet, althans niet meer dan een ander, en van die andere onderscheid ik mij alleen hierdoor, dat ik beken er geen oordeel over te hebben. Maar ik denk aan de toestand vlak na de oorlog, en geloof dan ook dat de volkeren elk hun toekomst zullen

hebben te zoeken, niet in hetgeen bij andere volkeren in zulke mate voortreffelijk bleek dat zij er, eventueel, de overwinning door behaalden, maar werkelijk in die samentrekking der eigen, innerlijke krachten, in het eigen geestelijk bezit, dat de dingen aanvaardt en naar bijzonder wezen, tot bijzondere behoefte en genot, verwerkt. - Men heeft het op alle daken uitgekraaid: het is de tijd niet meer van veroverings-, laat staan van verslavingsoorlogen; zelfs het in bezit nemen van grondgebied wordt gevaarlijk als men het besturen gaat naar de eigen inzichten; de echte nationaliteit der volkeren ligt immers niet elders dan in hun cultuur, en is deze cultuur krachtiger of zelfs alleen maar schoner dan die van de veroveraar, dan blijkt de veroveraar in het oog der geschiedenis weldra de verslagene. Maar waar morele verovering dus uitgesloten, waar elke poging daartoe uit den boze is, dan spreekt het vanzelf, dat niets vernietigender werken moet, dan de vijand zelf binnen te halen in eigen huis, door te menen dat wat goed is voor hem, ook bij anderen tot voortreffelijkheid moet gedijen, - daargelaten of verwerking wel mogelijk is, en niet allicht een gevaarlijke schijn wordt ...

Samentrekking der innerlijke krachten: het woord is gelukkig gevonden. Welke waarde het echter heeft om een einde te brengen aan de heersende toestand, ik beken het niet te beseffen. Verwacht men dat het gewetensonderzoek, hetgeen er aan vooraf diende te gaan, de oorlogvoerende mogendheden tot zulke inkeer zou brengen, dat door het feit alleen de oorlog een einde nemen zou? Maar wie kan naïef genoeg zijn om dat te geloven? ...

7 maart.

Wij lezen in de Duitse berichten van de vreugde der gevangen genomen Franse soldaten. En wij lezen in Franse berichten, dat Duitse krijgsgevangenen al even blij zijn. Nu kan dat voor Duitsers als voor Fransen, die er belang bij hebben, onaangenaam zijn om te

vernemen, omdat de mensen nog altijd de feiten beoordelen naar een bij voorbaat klaargemaakte, soms op school reeds opgedrongen voorstelling, die moeilijk enige desillusie verdraagt. Maar de waarheid van oorlogsgebeurtenissen pleegt men nu eenmaal te toetsen aan de onderlinge gelijkluidendheid der berichten: Fransen en Duitsers zijn het eens om te zeggen, dat Duitse en Franse soldaten even blij zijn als zij niet meer behoeven te vechten; noem nu al die soldaten lafaards als gij wilt en daar niet buiten kunt; maar geef toe dat de berichten, die zo roerend van eensgezindheid zijn, toch een kern van waarheid kunnen bevatten, - tenzij ge vol ging houden dat de ene partij evengoed liegt als de andere - en dat zijt ge niet gewoon, daar onpartijdigheid niet van deze wereld is, en nu minder dan ooit ...

Duitsers als Fransen vinden het dus een geluk, uit de hel van het slagveld verlost te zijn, al kopen ze dat geluk met hun vrijheid. En ik stel mij dat geluk te groter voor naargelang de vechtinspanning te heftiger geweest is: ja, ik stel me voor dat hij, die het best zijn vaderland gediend heeft, te dieper, te inniger de verlossing gevoelt. Want dat gevoel van fysieke ontspanning zal wel niet anders zijn dan de weerslag op de krachtaanwending, de reactie op het verbruikte geweld. Oorlog voeren, wij hebben het nu al dikwijls genoeg gelezen, is redenering alleen bij de officieren, en onder de officieren bij dezen die de eigenlijke leiding hebben, en dan ook doorgaans niet meevechten. Voor alle anderen is het een slechts half bewuste daad, die ze zelfs bij het aanvangen met vrees, dus met lichamelijk verzet vervullen, waar zij echter toe overgaan uit emulatie, en er zich weldra aan overleveren met dezelfde verwildering, met hetzelfde gebrek aan alle zelfontleding, als, bijvoorbeeld, de volksmassa bij feestvieren doet: een roes, die te meer krachten verbruikt naar de fysische en psychische inspanning groter is (hoe koppig onbewust de psyche hier ook moge zijn), en bij de ontspanning te groter gevoel van verlossing meebrengt, naar de normale toestand te onverwachter, te

verrassender is. Het bewijst, meen ik, in de eerste plaats, dat de oorlog geen natuurlijke verrichting van de mens is, zoals herhaald beweerd is; dat zij die beweren dat, zodra het dunne laagje beschaving afgekrabd, de mens onmiddellijk tot de oertoestand terugkeert, waarin vechten levensvoorwaarde, dus normaal bestaan is. Zelfs aangenomen dat dit werkelijk zo zou zijn, dan zou de vreugde van Duitse en Franse krijgsgevangenen nog bewijzen dat de invloed der beschaving veel groter is, veel diepere wortel heeft geschoten, dan zelfs algemeen door wie geen dupe wil zijn wordt aangenomen. Ben ik hierbij te optimistisch? Is het gevoel van welbehagen slechts tijdelijk, zodat de gevangen soldaat weldra zal zinnen op bevrijding, die hem weer op het slagveld brengt? - Ik weet dat het geval zich voordoet van bv. gewonden, die weer naar het vuur wilden, en van ontsnapte krijgsgevangenen die naar het leger terugkeerden. Daargelaten dat dit wel uitzonderingen zullen zijn, doe ik hier echter opmerken, dat de drijfveer in deze gevallen plichtsbesef is, een intellectueel-morele overweging dus, en geenszins zucht naar vechten, vernielen, vermoorden. Zodat het dus weer de beschaving is, die het wint op het dier mens.

Neen, de oorlog is geen natuurtoestand van de mens: hij is een euvel, onafwendbaar echter, in de tegenwoordige crisis, afhankelijk van de economische toestanden die in Europa heersen. - Maar hier zal ik maar niet op ingaan, waar het mij alleen te doen was voor mezelf te verklaren, waarom men op het slagveld blij is als men krijgsgevangene wordt gemaakt.

10 april 1916

Memoranda (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 9 maart.

Sedert een kleine maand spits ik mijn oren, telkens als ik in de gelegenheid ben met mijn Brusselse medemensen in betrekking te komen, zij mogen als dagelijkse omgangstaal het Vlaams of het Frans kiezen, of het een door het andere brabbelen, hetgeen wel heel dikwijls het geval is. En dat ik het doe, het is niet omdat ik op oorlogs- of vredesnieuws uit zou zijn: mijn nieuwsgierigheid heeft gronden die, hoe actueel ook, echter voor later slechts belang zullen hebben; zij is alleen filologisch, hoe ik mij ook moet schamen, ik die niet eens beroepstaalkundige ben, mij in deze ernstige tijden aan zulke bezigheden te wijden. Wel heb ik het dubbele excuus der verveling en van de vele vrije tijd. Maar ik zal het niet aanwenden, want zoals ik herhaal: dat ik mijn oor spits, heeft wel actuele grond en betekenis, en kon daarenboven eerst nu, en onder de oorlog, gebeuren.

- Ge weet hoe bij ieder mens, hoe in elk gezin, hoe voor iedere gemeenschap, op de algemene omgangstaal een particulier, een parasitair taaltje, dat van de algemene taal leeft maar tevens die taal kan verrijken, door aangenomen gewoonten als door buitengewone omstandigheden geënt wordt.

Hoe dikwijls, en vooral in Holland, behoudt het kind de naam niet, dat het zichzelf, of dat de ouders het gaven? Hoe vaak blijven in het gezin geen aardige taalverbasteringen, geen uitdrukkingen, ja zelfs geen familiespreekwoorden voortleven, die aan een of ander toeval te wijten zijn maar nog voortbestaan als dat toeval sedert lang vergeten is? Wie kent anderdeels de beroepstaal van elk ambacht niet? Wie weet niet hoe soms een ganse stad vol is van een of andere zegswijze, waar de oorsprong dikwijls bezwaarlijk van te vinden is? - Ik werp hier al die taalkundige verschijnselen door mekaar: beroepsfilologen zullen ze uiteen houden: hier komt het juist aan op hun veelheid en verscheidenheid, die van de taal een levend organisme maken, reagerend op de minste gebeurtenissen, en soms, op de meest subtiele.

Zo herinner ik mij bv. uit de tijd der mobilisatie van het Belgische leger, einde Juli 1914, hoe het opeisen van vervoermiddelen en - krachten de Brusselse volkstaal onmiddellijk met een prachtige uitdrukking verrijkt had: “wie maar één paard heeft kan maar één paard geven”, zei het volk, ook in overdrachtelijke betekenis van: ik kan wel niet veel doen voor het vaderland, maar wat ik doe, doe ik van ganser harte. Het was de prachtige tijd, dat zich, binnen een paar dagen slechts, niet minder dan veertigduizend vrijwilligers voor het Belgische leger aangaven, ter verdediging van het land, dat thans sommige Belgen verbrokkelen willen. Van die tijd, voor die tijd nu blijft mij het spreekwoordelijke “wie maar één paard heeft kan maar één paard geven”, als een onvergetelijk voorbeeld bij: het drukt er beter de ziel van uit dan alle verklarende boeken ...

Zo drukt het volk de mate uit, waarmee het de omstandigheden volgt; neen, men maakt er uit op in hoever de omstandigheden het volk opslorpen, in hoeverre het volk ze meeleeft. In de laatste tijd had ik mij dan ook afgevraagd: is het aan de taal der Brusselaars te merken, dat zij in een door Duitsers bezette stad wonen? Zijn er bewijzen van dat er opslorping van het Belgische element door het bezettingselement plaats grijpt? Met andere woorden: ondergaat de Brusselse bevolking Duitse druk; is het van de bezetting afhankelijk in zulke mate, dat men het in de taal van Brussel gewoon wordt? - Ik weet wel dat er andere, en betere onderzoekingsmiddelen zijn. Maar de taal is de psychologische waardemeter bij uitnemendheid, en mijn onderzoek wilde juist psychologisch zijn, eerder dan economisch en sociaal; anderdeels zijn de Duitsers nu al sedert 20 Augustus 1914 te Brussel: ruim lang genoeg om hun invloed te merken, zo die werkelijk bestaat. En ik ben dan ook aan het materiaal verzamelen; sedert een maand doe ik het met ijver en geduld. Helaas, de uitslag van mijn bemoeiingen is mager! Ontgoocheling voor de liefhebber filoloog, waartegen de geruststelling opweegt van de Brusselaar, die mocht

ondervinden hoe weinig zich zijn stadsgenoten om de Duitse bezetter gelegen laten.

Weliswaar zijn er een aantal Brusselaars Duits gaan spreken, en soms wel van het allerkoddigste: onvoorbereid, tenzij door de Brusselse straattaal, hebben zij zich in één twee drie ontbolsterd tot taalvirtuozen met een aplomb en een toegevende zelfbewustheid, die verbijsteren. Vooral de Duitsers staan er verslagen voor, die niet wisten dat hun taal zooveel verborgen schatten verheelde. Want inderdaad, hier is het het Brussels dat het Duits annexeert, in een stormwals waar het slagveld geen voorbeelden van kent: de Brusselse winkelier (ge hebt begrepen dat ik het over hem heb, als de enige die dagelijkse omgang heeft met de bezetter) behaalt hier een overwinning, waar de Duitser zich bij neerlegt: hij lijkt het wel, die zijn taal onmachtig is, tegenover de flux de bouche van deze of gene Duits marolliserende winkeljuffrouw, die zelfs Berlitz niet nodig had om te triomferen.

Ziedaar het enige Duits dat door de Brusselaars gesproken wordt, daar diegenen welke werkelijk Duits kennen zich doorgaans van het gebruik van die taal onthouden, tenzij waar zij tot beter begrip te pas komt, bv. in aanhalingen. Daar zijn weliswaar nog de bedelaars, die het woord pfennig heel aardig hebben leren uitspreken. Daartoe echter bepaalt het zich: aan de taal te horen is Brussel nog geen Duitse stad.

Zij is het zo mogelijk minder nog als men de invloed nagaat die het Duits of de Duitser op taal of uitdrukkingen van Brussels-Vlaams of Brussels-Frans eventueel gehad heeft. Dit beperkt zich tot een minimum, dat bestaat uit enige spotternij, zonder kwaadaardigheid trouwens, en die van het Brusselse karakter onafscheidbaar is. Slechts de Brusselse “zwans” erkent het bestaan der bezetting, hetgeen weer wil zeggen dat zij de bezetting geestelijk beheerst. Ik

voeg er gaarne aan toe dat zij het in zeer bescheiden mate doet, en veel minder dan men van haar verwachten zou: bewijs van waardigheid die geheel tot haar eer is.

De Duitsers schijnen het te Brussel goed te kunnen vinden; zij zullen niet beweren dat men het hun lastig maakt. Anderdeels kan men voor nu en de toekomst uit de taal van de Brusselaar niet opmaken, dat hij zich om de bezetting veel bekommert, en ook niet dat hij er zich aan onderwerpt. Elk leeft langs zijn kant, gelijk hem belieft. Daar kan niemand over klagen ...

Ge weet op welke onrustbarende wijze zich hier de openlijke en verdoken bedelarij onder de oorlog ontwikkeld heeft. Het geringe verminderen der werkloosheid heeft daar nog geen verandering in gebracht, alleen is de toestand als het ware geregulariseerd; de bedelaarsstand heeft zich ingericht; hij heeft nog geen syndicaat, en een werkbeurs ontbreekt nog; maar misschien moeten wij daar minder lang op wachten dan wij wel denken: de organisatiegeest heeft blijkbaar ook onze bedelaars te pakken.

Wij zullen er trouwens niet over klagen, ons ook in dat lot schikken, dat een pijnlijk uitvloeisel is van de heersende toestanden, en waar de bedelaars zelf al heel dikwijls niet kunnen aan doen. Bij die organisatie winnen wij overigens: wij weten tenminste waar wij ons aan te houden hebben; wat wij bv., op dat uur van de dag aan bezoekers verwachten mogen; zijn wij hardvochtig, dan kunnen wij onder die verwittiging onze deur toe houden, - wat allicht een paar maal helpen kan, want het spreekt vanzelf dat de betrokken bedelaar dan ook zijn dag en uur verlegt; zijn wij milddadig, mits toelating van de portemonnee, dan kunnen wij de boterhammen bij voorbaat snijden, wat tijd gespaard is, en het liefdadig geluk verdubbelt ... Die bedelarij is niet eenvormig: zij neemt allerlei gedaanten aan, en daar zijn er werkelijk aandoende onder. Zo het allerjongste verschijnsel

ervan, dat tevens wijst op de tegenwoordige stand van de volksvoeding te Brussel. Als document wil ik u een en ander van die voeding onthullen. Ik hecht eraan u daarbij te zeggen dat ik hierbij niemand aanklagen wil; dat die toestand niet de algemene toestand is, dat sommige wijken, dankzij bijzondere wijding der bestuurders of mildere giften, andere wijken ver voor zijn; dat de volksvoeding dus ongelijk is, zonder dat men eigenlijk zeggen kan wie er voor aansprakelijk moet heten. Ge weet, of ge weet niet, dat een der ergste plagen van Brussel de aardappelplaag is; hetgeen niet wil zeggen dat de aardappels te Brussel lijden aan plaag, vermits het de Brusselaars zijn die geplaagd zijn met gebrek aan aardappelen. Van tijd tot tijd is deze of gene voorstad voor een week of drie van alle aardappelen verstoken. Dit is dan ook natuurlijk het geval met de afdelingen der Volksvoeding van die wijk. Die volksvoeding bestaat nu in hoofdzaak uit soep, waar aardappelen de gebenedijde grondslag van uitmaken; verder uit brood, en eindelijk uit patatten. Stel u dan voor wat het voor de volksvoeding betekent, als bewuste knollen komen te ontbreken: geen grondslag meer in de soep die er al heel waterig bij wordt; de aardappelen vervangen door wortelen, die voeden noch vullen vooral; geen ander eigenlijk voedsel meer dan het hompje brood, - dat des te sneller verorberd is. Zodat alles ineens op is, en geen kruimel meer te vinden voor 's anderendaags, op het soepuur, en de kinderen meestal naar school moeten zonder gegeten te hebben.

Het is wat aan de bedelarij een nieuwe gedaante heeft gegeven: haar jongste en liefste, en misschien haar beklagenswaardigste: sedert korte tijd komen, voor acht uur al, twee kleuters aan onze bel hangen voor de dagelijkse boterham die tot de middagsoep hun maag het zwijgen moet opleggen. Zij zien er alles behalve bedelaartjes uit: uiterst zindelijk, en trouwens niks hondsnederig. Het zijn alleen kinderen die 's ochtends honger hebben, lijk alle kinderen, en

waarvan de moeder geen brood heeft om hun naar school mee te geven. De eerste dag is zij zelf meegekomen, de moeder. Zeer deftig, zonder omhaal, zonder gejammer heeft zij de toestand blootgelegd: op dat paar boterhammetjes zou het bij ons niet aankomen, en haar twee bengels van kinderen (want zij zijn allerliefst) zouden niet tot de middag met een holle buik hoeven te blijven. - Hoe aan zulke bede weerstaan? Iedere ochtend ontvangen wij het verwacht bezoek, en het geluk van die kinderen straalt op ons terug.

Ik vertel u dat niet, omdat ik het zo aandoenlijk vind. Maar omdat ik in een Hollands blad las, dat men te Brussel van de heersende armoede niets merkt. Laat dit voorbeeldje dienen tot niets anders dan om aan te tonen, dat zij wel degelijk, en nijpend, bestaat ...

11 april 1916

Hulp aan België.

Sedert de vorige opgave heeft het internationaal comité Aide à la Belgique 43.000 gulden aan giften uit Nederland ontvangen, waarvan 15.000 van de Nederlandse Gist- en Spiritusfabriek te Delft.

12 april 1916

Memoranda (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 21 maart.

Ten tweeden male wordt de voorjaarsaarde omgedolven; ten tweeden male zien wij hoe, in hun werkloosheid, de beoefenaars van stadsambachten, er geenszins op voorbereid of toe geschikt gemaakt, de grond omspitten gaan der braaklanden die men zowat overal in de voorsteden van Brussel tussen de huizenmassa's in aantreft, en die de gemeentebesturen hun ter bebouwing hebben

afgestaan: leniging van hun armoede door de vrucht van de eigen arbeid; waarborg aldus voor het behoud van een waardigheidsgevoel, dat door de heersende ellende maar al te zeer bedreigd wordt, waarborg tevens tegen de oproerkwekende luiheid, vanwege een arbeid die gezond is, door zijn nieuwheid belangwekkend, door de emulatie ijver- en vreugdevol, door de opbrengst nuttig en de vlijt prikkelend.

En nochtans, hoe het aan te zien zonder dat de angst u het hart toe nijpt? Ten tweede male, dat de oogst wordt voorbereid, die anders niet betekent dan het tweede jaar armoede van twee derden der bevolking van een grote weeldestad als Brussel, een stad waar vroeger zo goed als geen armen waren; een tweede jaar van nog grotere armoede allicht in de meeste andere steden van het land, in de nijverheidscentra vooral, waar de fabrieksarbeider, die doorgaans het onafhankelijkheidsgevoel van de Brusselse werkman niet kent, dientengevolge ook diens gemak van aanpassing, van zich uit de slag te trekken mist, en te gemakkelijker, en te dieper in de modderzee van zijn miserie wegzinkt met alle gevoel van eigenwaarde, van bestaansreden, met alle zedelijke tucht en zelfs zedelijk besef. Ik zei u hoe weinig weerstand de mindere standen nog bieden aan de heersende ziekten: fysiologische verarming die voor de toekomst bedenkelijk is, te meer als men er de schone jeugd bijvoegt die het leven liet op het slagveld. Maar zal het, als de vrede weer de ontplooiing van alle krachten mogelijk en ook dringend nodig maken zal, - zal het, ten gevolge der verlammende armoede en de gedwongen luiheid, met de morele krachten van ons ongelukkig volk niet nog veel slechter gesteld zijn, de morele krachten die voor het herstel van het vaderland op elk gebied misschien nog dringender nodig zullen zijn dan de fysieke? Het is een leuze geworden, dat de oorlog aan ieder volk zijn eigen inhoud, zijn eigen prestatievermogens, naast de innige overtuiging van zijn innerlijke

macht, de nationale trots dus in zijn vruchtbaarste gedaante, zal hebben geleerd of uiteengezet. Dat daar de toekomst der volkeren ligt, staat vast. Maar als dergelijk besef alleen bij dezen bestaat, die onder de oorlog weinig genoeg hebben geleden om er al hun krachten, lichamelijk en geestelijk bij bewaard te hebben (en zij zijn minder talrijk dan men denkt): wat dan? Gaat de massa, de anonieme maar uitvoerende, in het werk stellende massa van nu af aan de fysieke en morele dieperik in, dan is al de goede wil, dan zijn de mooiste bedoelingen van de leiders nihil. Gedachten alleen werken niets uit: er is het werktuig nodig. Helaas, van meet af aan is het werktuig aan het verroesten; morgen valt het uiteen; tegen dat men het weer nodig heeft zal men het moeten hersmeden, - en hoeveel tijd zal daar niet mee verloren gaan, van die tijd die op dat ogenblik kostbaarder zijn zal dan ooit! - ten tweeden male keert men de aarde om: begrijpt gij het gevoel van ontreddering, van hopeloosheid haast bij dezen die het aanschouwen? ...

Gelukkig wordt er één ding weer duidelijker door: de blijde werkzaamheid, en ook wel de zorgeloosheid van ons volk, die veel kunnen redden, als men ze maar levendig weet te houden. Dit wordt weer bewezen door dat vruchtbaar maken, dat bebouwen van braakland door mensen, die er verleden jaar niet het minste benul van hadden, niet echt wisten nog hoe groente groeit en wat er voor gedaan moet worden. En nu zou je moeten zien hoe zij het, deze tweede keer, aanpakken! Ik weet wel dat zij les gehad hebben, dat men hun raad en wenken niet heeft gespaard, dat men hun meststoffen en zaden heeft uitgedeeld. Maar ik weet ook en juist van een les- en raadgever, dat die nieuwe boeren toch alles vooral door eigen ervaring hebben geleerd. Onze werklui zijn doorgaans te weinig geestelijk ontwikkeld om veel waarde te hechten aan, om veel nut te trekken uit theorie, waar trouwens de toepassing reeds bekwame ondervinding eist. Dat de oogst van dit jaar hoogstwaarschijnlijk de

eerste ver zal overtreffen, ligt dan ook in hoofdzaak aan het psychologische feit, dat die stadswerklui zich aan hun nieuwe bezigheid prachtig hebben aangepast, dat ze zijn gaan denken als echte landbouwers, hun aandacht zijn gaan wijden aan atmosferische verschijnselen en aan de aard van de bodem, dat zij hun genoegen zijn gaan vinden in hun land, zelfs als het braak lag. Er is bij hen een psychische verplaatsing gebeurd: zij heeft als het ware nieuwe instincten tot ontwaking gebracht, zij heeft in de eerste plaats gedaantewisselingen ten gevolge gehad. Het is een genoegen, de mannen 's ochtends vroeg naar “hun land” op te zien trekken: de zware blokken aan de voeten, die traag en in verlengde pas hebben leren stappen; de jas over de schouder geslagen; de lange, blinkende spade onder de arm; het korte pijpje tussen de tanden: dat zijn geen typografen en geen elektriciens meer, maar boeren naar het probaatste model; zonder het minste opzet trouwens, en alleen omdat zij belang zijn gaan stellen in hun nieuw bedrijf, en dat nieuw bedrijf van lieverlede deze gedaante aannemen doet. Maar het is aan hun land vooral dat men hun nieuwe bekwaamheid merken kan. Verleden jaar bewezen de meeste lapjes grond in de eerste plaats een ongelooflijke onbeholpenheid, waarbij kwam, het dient gezegd, dat die stadsbodem, dikwijls vol gruis en stenen, voor de cultuur al heel weinig geschikt was. Nu is hij niet alleen behoorlijk omgespit en gemest: men merkt er, aan de inrichting, een inzicht, een liefde, een goede smaak zelfs en haast een koketterie, die dan wel degelijk de stedeling verraden, maar waar ook een echte boer fier op zijn kon. Tevens heerst daar onder het werk een geestigheid, die stads is. Zag ik niet op de omheining van een dergelijke lap land, in sierlijke modern style letters “Jardin Albert” geschilderd staan?: patriottische humor waar de boer doorgaans van verstoken is ... Maar buiten dit zijn deze stadsmensen verboerst in zover het moest, om hun land op te doen brengen wat het kon.

Erger: ik ken er die als echte boeren, als de beste onder de boeren, op hun land als verliefd zijn: zij kunnen het niet gerust laten; als echte boeren gaan zij het zelfs 's zondags, en in de witte zondagse hemdsmouwen, bezoeken, rukken hier en daar een kruidje uit, herstellen de rechtheid van dit of geen wegeltje onder de druk van hun schoenzool. En men kon zich zelfs de vraag stellen of die gemakkelijke verboersing voor later geen gevaar is, had men niet gemerkt hoe vlug de aanpassing heeft plaats gegrepen, wat de aanpassing in omgekeerde zin eveneens waarborgt.

Ten tweeden male wordt aldus de voorjaarsaarde omgespit, die ijl de nieuw azuren hemelen tegendampt. Zal het de laatste maal zijn? ...

23 maart.

Een van de gemakken van de vrede is, dat men een aantal abstracte woorden gebruiken kan zonder zich scherpe rekenschap hoeven te geven van hun werkelijke inhoud, zeker als men is dat die inhoud past in de algemeen gangbare begrippen en in hun dagelijkse aanwending als kleine radertjes in een horlogewerk, waar ieder wel het nut van vat, zonder daarom er de precieze rol van vast te kunnen stellen, of zich zelfs om die rol maar enigszins te bekommeren; terwijl het van de oorlog een gevolg is, te doen inzien hoe ondoordacht en soms onzinnig men die woorden heeft gebruikt, hoe ze zelfs doorgaans een innerlijke zin en waarde hebben die men niet vermoedt en die het tegendeel kunnen zijn waar men ze voor hield, en dat men ze nimmer heeft doorgrond, alleen door luiheid, vanwege de wet der minste inspanning, en ook wel eens uit de lafheid die stoornis vreest in de eigen of de algemeen aangenomen opvattingen. Wij hebben op dit ogenblik een “Salon des Indépendants”. Dat woord “Indépendants” is voor dit schildersbent niets dan een leuze zonder andere betekenis dan dat ze ongehoorzaam zijn aan de schoolopvattingen van gisteren, maar morgen zelf de les zullen spellen aan schilders die na

hen komen, als ze maar talent genoeg hebben om naar hen te doen luisteren, of als hun werk inderdaad schoon genoeg is om, buiten alle begrip van school, een bestendige lering te zijn. Met andere woorden: de maat van hun onafhankelijkheid zal blijken uit hun zelfstandigheid, daargelaten of hun zelfstandigheid dankbaar willig gehoorzaamt of, allicht zonder het zelf te weten, gebiedend of althans imponerend optreedt. Want onderwerping kan een eis en een voorwaarde der zelfstandigheid zijn, evenals het gevoel van machtuitoefening of de noodzakelijkheid daarvan.

Ik zeg dat niet alleen voor deze zich onafhankelijk noemende schilders en beeldhouwers, die het over het algemeen zo weinig zijn, juist omdat zij zelfstandigheid missen. Hun onafhankelijkheid is niet veel meer dan een oproerigheid waar de meesten niet altijd de reden van opgeven kunnen, en die niets betekent dan de, op zichzelf te billijken en zelfs nuttige, zucht naar verandering. Want dit is nu in kunst de gewone zin van dat woord onafhankelijkheid. Een zin die er ook de meeste oudere mensen aan pleegden te geven: die van het in opstand verkeren tegen deze of gene ingestelde orde. Die zin echter veranderde als het ging om landen en volkeren. Wij pleegden te zeggen dat België onder de onafhankelijkste der volkeren moest gelden, waarmede onze politici, bv., geenszins bedoelden in opstand te komen tegen gevestigde vormen, en zonder dat die vormen ooit maar bleken van de vormen der naburen te verschillen of te willen verschillen. Noemden wij ons misschien onafhankelijk, omdat wij zo weinig om wet of gewoonte gaven? Maar wij zagen juist dat dit nog geen onafhankelijkheid was, - gesteld trouwens dat de Belgen inderdaad zo weerspannig waren, hetgeen geenszins het geval was, en al lag hun betrekkelijke losheid van de wet vooral aan de losheid der uitvoering van die wet. Wij leren aan de bezetting hoe een bestaande wet heel anders kan toegepast worden dan het onder het Belgisch regime gebeurde, en, zonder te willen oordelen over de

beste wijze van uitvoering, moet ik zeggen dat het logischer is, een wet strikt in werking te brengen naar letter en geest, dan ze naar letter en geest misschien in de perfectie te maken, maar om er later niet meer naar om te zien: vreemde opvatting van onafhankelijkheid, die geenszins degene kan zijn waar men op doelde als men sprak van onze Belgische onafhankelijkheid, zonder daarbij in het bijzonder op onze politieke onafhankelijkheid, of op de economische, die zeer betrekkelijk was, te doelen.

Die onafhankelijkheid van ons volk blijkt thans weer ook, niet dan een van die leuzen te zijn, waar ik van sprak. Onze vrijheidszin is wel heel groot. Maar tot zelfstandigheid heeft hij het niet gebracht, en wie het meest van onafhankelijkheid spraken waren in de meeste gevallen de slaven van kant en klaar staande begrippen waar zij niet de minste controle op hadden. Pirenne merkt ergens op dat in België de cultuur steeds de staatsvorm heeft bepaald; wie nu zegt cultuur, zegt zelfstandigheid, die zelfstandigheid welke de voorwaarde der echte onafhankelijkheid is; zodat wij niet kunnen zeggen dat België in zijn tegenwoordige staatsvorm (ik bedoel: van voor de bezetting) een werkelijk onafhankelijk land is.

Het stelt duidelijk onze plicht der naaste toekomst vast: ontginning van onze zelfstandigheid. Daartoe bestaan vele middelen: ik ga er hier niet op in, waar zij trouwens voor de hand liggen. Dit zijn trouwens persoonlijke kwesties, ik bedoel vraagstukken die ieder in de eerste plaats met zichzelf uitmaken moet, en die men verder in familie moet bedisselen. Ik wilde er alleen op wijzen hoe de oorlog, die alles overhoop gooit en niet alleen de gemakkelijke zedelijke begrippen waar wij nooit over nadachten, ons een zuiverder beeld van onze plicht vertoont. Laat het ons niet uit het oog verliezen!

13 april 1916

Memoranda (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 25 maart.

Wij lezen van president Wilson dat hij, op politieke reis zijnde, zo vernuftig als poëtisch, en met al de geestdrift die erbij behoort, aan de samengestroomde toehoorders verklaart, wat de Amerikaanse vlag zoal betekenen kan. Terzelfder tijd reikte te Londen de koningin van Engeland op St. Patrickdag klaverblaadjes uit aan Ierse soldaten. Aldus exploiteerden beiden, het wordt met alle eerbied gezegd, de kinderlijke liefde voor het embleem, ons allen als het ware aangeboren, en die een mooie illustratie is van de natuurlijke geestesluiheid, waar ik het voor een paar dagen over had. Liefde voor de bevattelijk gemaakte, de met bevattelijkheid omklede gedachte, die men dan nog alleen bezien moet om ze in eigendom te bezitten, die men zonder meer nog slechts te slikken heeft en zonder verder naar de inhoud hoeven te vragen: bewijs tevens van de vrees voor de gedachte, die men zelf zou moeten vinden, voor de gedachte die nog moet worden gedacht: welk ontmoedigend teken van het gebrek aan de onontbeerlijke zelfstandigheid!

Overmacht van het zintuig op het begrip, die eeuwig is en onuitroeibaar, en blijkbaar een psychologische noodzakelijkheid. Ik heb het dragen van kokardes als het lopen in optochten altijd gevoeld als iets vernederends, als een toegeving aan de kuddegeest. Dat zulk gevoel niet mag, heb ik haast aan den lijve gevoeld de dag, dat België in de oorlog gewikkeld werd. Onbegrijpelijk genoeg: nauwelijks was het nieuws bekend van de ramp, waarin België zo goed als zeker bezwijken zou (twee dagen tevoren dacht ieder er zo over, maar de oorlogsverklaring bracht daar in één oogpink verandering in), of aan al de huizen ging de Belgische vlag wapperen. De bekommernis van vierentwintig uur vroeger sloeg ineens als het ware in vreugde om; men had de oorlog nodig gehad om de nationale trots wakker te

schudden. En die trots had behoefte zich te vertonen: geen Brusselaar die niet liep, als bij toverslag, met een of andere rozet, met deze of gene decoratie in het knoopsgat. Behalve ik dan, die de oorlog nu juist niet zo prettig vond, en geenszins een reden om er mij met linten om te tooien. Hetgeen dan ook voor mij dreigde slecht af te lopen: op een avond zag ik mij in een café gedwongen, eveneens zo'n versiersel in het knoopsgat te steken, op gevaar van een pak slaag ... Zulke emblemen zijn later in Brussel verboden geworden ... op het ogenblik dat ik juist lust kreeg er een te gaan dragen: nl. wanneer wij het recht op nationale fierheid gekocht hadden met ons bloed, en onze bravade geen gebaar meer was van molenwieken. Maar toen was er bij de Brusselaars het nieuws van af: niemand nog droeg de Belgische kleuren, dan hier en daar een vrouw in de rouw ...

Die liefde voor het embleem is trouwens geen louter Belgisch verschijnsel: het is internationaal, en het pijnlijkste, tevens belachelijkste voorbeeld en bewijs dat ik ervan gezien heb, was Duits. Het was verleden jaar, op één Mei. Talrijke troepen trokken door Brussel, ik bedoel door de stad en niet door de stations (want nu is het nog alleen bij zeldzaamheid, dat men eigenlijke troepen, echte “soldats de la guerre”, gelijk René Benjamin ze naïef-schilderend noemt, door de stad marcheren doet), - talrijke soldaten liepen door de straten; en zo ontmoette ik er een bataljon van allemaal jonge, frisse kerels, in volle wapenrusting, met nieuwe uniformen, met al de allures van dezen, die nog het vuur niet gezien hebben, maar ... het spoedig genoeg zouden horen en voelen: een schouwspel dat gij in Holland niet kent, maar dat ook voor dezen, die in deze soldaten de moord van de Belgische broeders aan het front zien, een tragische indruk maakt. Welnu, deze Duitse soldaten, die natuurlijk wisten dat ze morgen reeds vechten zouden waren blijkbaar vooral op dat ene bedacht: het was de eerste meidag. Zij waren niet martialer dan behoort; zij zongen het bemoedigend “Gloria victoria” niet, dat te

dien tijde onontbeerlijk was bij voorbij marcherende regimenten (nog iets waar verandering in blijkt gekomen); zij zagen er noch buitengewoon uitgelaten, noch buitengewoon terneergeslagen uit: het waren doodgewone soldaten, zonder eigenlijke gedweeheid misschien, maar ook zonder snoeverij. Alleen, het was één mei, nietwaar? En zij hadden dan ook om de pin van hun Pickelhaube een kransje gevlochten van madeliefjes, een kinderlijk klein kransje om die geduchte pin: zinnebeeld van de herlevende natuur om dat zinnebeeld van vernieling, - waar zij trouwens niet aan dachten, aangezien het de eerste dag van de mei was, en men in hun land die dag bloemenhoedjes pleegt te dragen ...

Ik herhaal het: het was ridicuul en het was pijnlijk. Alleen: het was, troostend misschien voor die jonge mannen, die er door vergaten, allicht, dat zij de dood tegemoet gingen ...

Aldus voeden wij ons met illusie, vaak zonder het zelf te weten, alleen omdat een traditie het wil, en ook meestal omdat denken zo'n lastig werk is.

Maar zullen wij ons daar in de toekomst tevreden mee mogen stellen?

14 april 1916

Verkeer per schip met België.

Onze correspondent schrijft uit Brussel, op 12 dezer:

Van zeer geachte zijde wordt mij verzocht de aandacht van belanghebbenden op het volgende te vestigen. Gedurende de oorlog schijnen Belgische eigenaars hun binnenvaartuigen verkocht te hebben aan Nederlanders of ingebracht te hebben in Nederlandse vennootschappen, hetgeen in verband met art. 55 van de Londense

Declaratie door de Duitse overheden in België niet wordt erkend. Ze beschouwen nl. zulke schepen als Belgische en eisen dientengevolge een borgstelling, dat zulke schepen weer in België zullen terugkeren, evenals dit bij Belgische schepen pleegt geëist te worden. Deze borgstelling bedraagt ongeveer de waarde van het schip.

Nederlandse schepen, welke op België varen, moeten derhalve, ter vermijding van moeilijkheden, in het bezit zijn van een verklaring van de burgemeester, dat zij reeds voor het begin van de oorlog (voor 4 augustus 1914) Nederlands eigendom waren en als zodanig in de daarvoor bestemde registers waren ingeschreven. Deze verklaring behoort nog gelegaliseerd te zijn door de Duitse consul van het onderhavige ressort.

In aansluiting op het bovenstaande kan nog zijn nut hebben voor onze schippers, melding te maken van een op 26 maart genomen besluit, dat evenwel alleen het etappegebied (Oost- en West-Vlaanderen) betreft. Het schrijft voor, dat alle opvarenden, ook vrouwen en kinderen, tijdens hun verblijf binnen het voornoemd gebied, voorzien moeten zijn van een zichtbaar teken, zijnde een anker op het bovenste deel van de linkermouw genaaid, welk teken men gratis kan verkrijgen bij de havenkommandanturen en de havenburelen. Dit besluit treedt op 26 april in werking en overtreders lopen zware straffen op, die tot 4000 mark boete en één jaar gevangenis kunnen gaan; bovendien kunnen schip, inventaris en borgstelling verbeurd worden verklaard.

Eveneens van belang voor schippers, welke het etappegebied bevaren, is een tweede besluit van dezelfde dag, waarbij nadere bepalingen omtrent de paspoorten worden bekend gemaakt. Het luidt aldus:

1. Voor het verblijf aan wal zijn de schippers in het grensgebied onderworpen aan het reglement betreffende de paspoorten.
2. Zonder paspoort is verblijf aan wal alleen geoorloofd aan: a. personen, die deel uitmaken van de bemanning, in de onmiddellijke nabijheid van de aanlegplaats; b. personen, die deel uitmaken van de bemanning en die gedomicilieerd zijn in de aanlegplaats, binnen de grenzen van hun gemeente; c. de kapitein van het schip, van de ligplaats van zijn schip te Moerbeke af tot aan het havenkantoor aldaar en terug, van de ligplaats van zijn schip te Zelzate af tot aan het havenkantoor aldaar en terug; d. kinderen beneden de 15 jaar, deel uitmakende van de bemanning, mits zij vergezeld zijn van volwassenen en op de paspoorten van deze volwassenen zijn ingeschreven.
3. In alle andere gevallen moeten paspoorten geëist worden: a. voor reizen te voet in het grensgebied, welke reizen hun oorzaak vinden in de uitvoering van het reglement op de scheepvaart of in de geregelde voortzetting van het varen, en wel: door de havenkommandantuur te Gent van personen, deel uitmakend van de bemanning van schepen, die van het etappegebied naar het grensgebied varen, door het havenkantoor te Zelzate van personen van de bemanning van schepen, varend van Zelzate naar een andere grensgemeente, en door het havenkantoor te Moerbeke van personen deel uitmakend van de bemanning van schepen, welke binnen het grensgebied blijven, met uitzondering van Zelzate; b. voor reizen in het grensgebied die niet direct in verband staan met de belangen der vaart, door de pasbureaus van de etappenkommandanturen, volgens de voorschriften inzake het verkeer, zoals deze door de etappeninspecteur zijn vastgesteld.
4. De paspoorten, die afgeleverd werden door de Gentse havenkommandantuur of door de paskantoren te Zelzate of

Moerbeke aan personen, die deel uitmaken van een scheepsbemanning, moeten door de kapitein terug worden gegeven aan de kantoren van afgifte, met inachtneming van de voorschriften op elk paspoort afgedrukt.

5. Elke inbreuk op bovenstaande bepalingen wordt bestraft met een boete van ten hoogste 4000 mark of een gevangenisstraf van ten hoogste een jaar, tenzij anderszins een hogere straf wordt opgelopen. Bovendien kunnen worden uitgesproken inbeslagneming van schip, goederen en borgtocht, benevens intrekking van de reisvergunning en van het diploma van de kapitein.

Zoals men ziet, zijn al deze bepalingen zeer ingewikkeld; men moet dus dubbel op zijn hoede zijn, wil men zich geen moeilijkheden op de hals halen.

Men meldt ons uit Havre: Wij hebben het verslag gelezen van het Belgische correspondentiebureau, dat sedert het begin van de oorlog te Londen ten bate van de Belgen is opgericht en dat geleid wordt door mevrouw Edmond Carton de Wiart. Het zou voor de Belgische soldaten aan het front en voor de gekwetsten zeer ontmoedigend zijn geweest zo ze in de onmogelijkheid hadden moeten blijven verkeren met hun betrekkingen te corresponderen. En zo stichtte mevrouw Carton de Wiart in november 1914 haar commissie, die de adressen nazocht van al de brieven, die er aan de soldaten gezonden werden, en die dikwijls onjuiste adressen droegen. Een eerste lijst van 7000 onbestelde brieven werd door de zorgen van de commissie gepubliceerd en langzamerhand werd de dienst van het Belgische correspondentiebureau georganiseerd en in verschillende secties verdeeld. De eerste sectie hield zich bezig met het sorteren en het verdelen van de brieven. Zij publiceerde lijsten met onbestelde brieven, die 35.000 namen bevatten. Zij heradresseerde aan de militairen aan het front, in de kampen en aan naar huis gezondenen

72.207 brieven; aan de bestemmelingen der soldatenbrieven 40.502 brieven. Verder zijn er in België met behulp van een stelsel van briefkaarten, die in de hospitalen verspreid zijn, 5246 inlichtingen over gekwetste militairen en 20.725 diverse inlichtingen verstrekt.

Een andere afdeling van het Belgische correspondentiebureau te Londen verzendt pakketten naar het front. Sedert september 1915 heeft zij 41.825 pakketten verzonden.

In Het Vlaamsche Nieuws treffen wij de volgende verordening aan van generaal von Bissing, de Duitse gouverneur-generaal in België:

Bij het verlaten van het gebied van het generaal-gouvernement mogen de reizigers, buiten de identiteitsbewijzen en passen, geen schriftelijke mededelingen of drukwerk van gelijk welke aard meenemen, tenware dat zij hiertoe de bijzondere schriftelijke toelating van het generaal-gouvernement of van de Verwaltungschef bij de generaal-gouverneur bezitten. Het verlenen van de toelating om zaakpapieren en dergelijke schriftstukken mee te nemen komt uitsluitend de commissaris-generaal voor de banken en de hulpkantoren der afdeling voor het bankwezen te Antwerpen en Luik, evenals de afdeling voor handel en nijverheid bij de Verwaltungschef toe. Voor het overige mogen de reizigers zich naar de plaats van hun bestemming door de post de schriftstukken laten zenden die ze nodig hebben.

Elke handeling in strijd met bovenstaande verordening wordt met ten hoogste één jaar hechtenis of gevangenis of met ten hoogste 4000 mark boete gestraft. Naast boete kan ook gevangenisstraf uitgesproken worden. Deze straffen worden uitgesproken door het krijgsgerecht en, in lichtere gevallen, door de bevoegde Duitse overheid, krachtens een politievonnis.